TRAKTAT SAMUELA RABINA,

Błąd Zydowſki POKAZUIĄCY.

Náprzod

Z Arábſkiego Ięzyká ná Łáciński;

A teráz świeżo ná Polſki

Przez Pewną Oſobę

PRZETŁUMACZONY.

ROKU Páńſkiego 1705.

W WILNIE

W Drukárni Akádemickiey Societatis IESV

Approbamus
CONSTANTINUS
Episcopus Vilnensis

DO CZYTELNIKA.

GŁupi upor Zydowſki wiádomy Tobie Czytelniku. Maſz iego tyśiąc dowodow codźiennych, iáko ten obmierzły Bogu y ludźiom národ, ná ták wielkie nie tylko ludźi mądrych w rożnych Kśiąg przeciwko ich przewrotnośći Edycyách, illuminácye; ále náwet przez ták ciężkie dotknienie ſámego BOGA, iuż bliſko dwoch tyśięcy lat w tym będąc rozproſzeniu z drogi przewrotnośći ſwoiey do drogi prawdźiwey náprowádzony być nie może. Záślepił przewrotny upor ludu tego ſam

BOG

BOG, iáko mowi przez Izáiaſzá. Záślep ſerce ludu, y zátkay uſzy iego żeby ſię ſnádź nie náuczyli, y nie náwrocili, á uzdrowiłbym ich. Iſaiæ 6. *Ze oczywiſtey prawdy Słońcá, iáko iákie ſowy w dzień iáſny upátrzyć niechcą: bo náwet uczeńśi w Piśmie Rábinowie poſtrzegſzy błąd ſwoy y ználazſzy prawdę, onę tłumią, y głupiego poſpolſtwá mamią oczy. To ſię ſtáło z tą Kśiążeczką, ktora w Arábſkim ięzyku nápiſána od Rábina Sámuelá rodem z Miáſtá Krolá Márochow, gdy do rąk Zydowſkich Rábina Izááká Szkolniká do ktorego piſána byłá, przyſzłá: przez lat bliſko půłtrzeciáſtá świátá nie widźiáłá, y od przewrotnośći Zydowſkiey w prawdźie ſwoiey táiona byłá. Co ſię ztąd dochodźić może, iż piſána po Arábſku Roku* 1000. *będąc, Łáćińſkim ięzykiem dopiero ná świát Roku* 1335. *wyſzłá. Ze záś tego národu*

w ná-

w nászey Polszcze dosyć się námnożyło, ábym błąd ich oczywisty lepiey odkrył. Tobie Polski Czytelniku tę Książeczkę iák tylko do rąk moich przyszłá, Oyczystym ięzykiem przełożyć umyśliłem. Trzymam że tá choć máleńka przysługá moiá BOGV y Duszom Chrześćiáńskim wielki pożytek przynieśie, z ktorey wielki dowod przećiwko Zydowskiey przewrotnośći wźiąć możesz y nieodbity ná nich sztych, bo od nichże sámych uformowány, gdźie w kroćiuśieńkim zebrániu błędy Zydow od Rábinow uznáne obaczysz, á swoie w Wierze Swiętey ugruntowánie odbierzesz, przez co támte w nienáwiśći mieć będźiesz, á zá tę dźięki BOGV odnieśiesz. Mász wiedźieć że tu mieysca Pisma Swiętego ták się przywodzą, iáko w Arábskim ięzyku przywodźi tenże Rábin, bo według nászego wykłádu słowa niektore odmieniáią się, lubo sensu innego nie czynią, ia

zás

záś w tłumaczeniu ſtylu Autorowego (wierność zachowuiąc) trzymałem ſię.

REIESTR ROZDZIAŁOW.

Roz: 10.

Zaczyna się List/ ktory pisał Rabin Samuel Izraelczyk/ rodem z Miasta Krola Marochow/ do Rabina Izaaka Szkolnika Bożnice będącey w Subiulmećie w pomienionym Krolestwie/ w Roku 1000. przetłumaczony z Arabskiego ięzyka ná Łáćiński od Alfonsa Bonihominis Hiszpana Zakonu Kaznodzieyskiego Roku Pańskiego 1335. zá rządzenia Stolice Apostolskiey BENEDYKTA XII. Oyca S. Ktory List co zacz iest/ y ná co się przydáć może. Przystęp do Listu y Kontext iego zupełniey obiaśnią z Tytułem tákim:

List, ktory pisał Mistrz Samuel Izraelczyk, rodem z Miasta Krola Marochow, do Rabina Izaaka Szkolnika Bożnice ktora iest w Subiulmećie w pomienionym Krolestwie.

NIechay ćię zachowuie Bog Braćie, y długoletnie go trzyma, poki się nie skończy ta nasza niewola, y nie zgromadźi się to nasze rozproszenie, á zbliży się nadźieia nasza, y pokaże Bog upodobanie swoie nad życiem naszym. Amen. Wiem y doświadczyłem żeś iest nauki wielkiey w czaśiech naszych, y ty iesteś nadźieią w rozwiązaniu wątpliwośći Prawa y Prorokow, z twoiemi wykładami chwalebnemi. Dla czego ia pragnąc być uczestnikiem nauki twoiey, zwierzam ći się uwag myśli moiey w tych rzeczach, ktore należą do Zakonu y Prorokow, w ktorych biedzę się z boiaźnią. Zaczym udaię się do wielkiey nauki y mądrośći twoiey, y posyłam ći Kśiążeczkę tę, maiąc nadźieię że ty mnie za Boską pomocą w Prawdźie utwierdźisz, y wątpliwośćiach obiaśnisz.

ROZDZIAŁ Pierwszy.

PRagnę moy Rabinie ażebys mnie upewnił świadectwy Prawa y Prorokow, y innego Piſma, czemu nas Zydow ogulnie dotknął Bog w niewoli tey, w ktorey zoſtaiemy, ktorą możemy nazwać właściwie gniewem Bożym wiecznym, ponieważ ieſt bez końca. Albowiem iuż ſię ſkończyło tysiąc lat y więcey, iako od Tytuſa byliśmy w niewolą zabrani. Wiemy że Oycowie naśi oddali pokłony bałwanom, zabili Prorokow, y Prawo Boſkie odrzućili, a dla tych wſzytkich przeſtępſtw Bog nie ukarał ich niewolą tylko przez LXX. Lat w Babilonij; a po wyiśćiu tego czaſu przepuśćił im, y wyprowadźił ich do Ziemie ſwoiey. A według Piſma gniew Boży był w ten czas naywiękſzy nad wſzytkie gniewy, o ktorych przed czaſy tamtemi wſpomina Piſmo, iednak (iako ſię powiedziało) karanie takich zbrodni nie trwało tylko przez LXX. Lat. A teraz moy Rabinie gniew Boży ktory w tych czaśiech karze nas, nie ma końca, ani dokończenia onego obiecuią nam Proroctwa. Ieżelibysmy rzekli że ten terażniey ſzy gniew, w ktorym zoſtaiemy, ieſt ieſzcze on gniew, dla ktorego ćierpieliśmy tamtę niewolą przez LXX. Lat, iż w ten czas doſtatecznie zá doſyć nie uczynili zá grzechy pomienione Oycowie naśi; zadaiemy Bogu fałſz, (czego uchoway nas Boże) ponieważ ſam Bog prawdźiwy y chwalebny tamtę niewolą zakończył przez pomieniony termin od Prorokow, to ieſt LXX. Lat. Zaczym tey nieodpowiedzi ale wykrętu lub wymowki aniby potrzeba rozumnym dawać. A ieżeli rzeczemy że Bog w tamtym przeprowadzeniu zmiłował ſię nad iedną częśćią rodzaiu naſzego, á nie nad drugą, a tych, nad ktoremi ſię zmiłował, wyprowadźił do wybudowania Kośćioła, iako mowi Prorok Ieremiaſz, y że y my ieſteśmy

śmy z liczby tamtych, nad ktoremi się nie zmiłował; tedy zadadzą nam Chrześćianie, że ponieważ Bog zmiłował się nad temi ktorzy czćili bałwany, y zabili Prorokow, toć y nad nami, bo my nie zgrzeszyliśmy. Znowu Oycow grzeszących karał Bog y mśćił się nad niemi do pewnego czasu, czemużby nas miał karać bez końca ktorzy nie zgrzeszyliśmy. A przeto długa iest y bez końca kara, w ktorey zostaiemy, iuż iey teraz iest lat tysiąc. A ieszcze áni w Pismie, áni w Prorokach tego ukarania końca możemy znaleść. Zaczym moy Rabinie gdy Bog karał Oycow naszych za bałwochwalstwo y zaboystwo Prorokow, y kara y wina są nam wiadome w Pismie, á że Bog nie karze dwa razy zá iedno, grzechom przeszłym było naznaczone karanie, to iest niewola LXX. lat, y gdy Bog nie karze uniwersalnie, tylko zá uniwersalny grzech, muśi być że po owey niewoli zgrzeszyliśmy wszyscy przed Bogiem grzechem ćięższym, ániżeli było bałwochwalstwo dawnych Rodźicow y zaboystwo Prorokow, iż Bog zá tamte grzechy karał Oycow naszych przez LXX. lat á nie dłużey, á nas karze iuż od tysiąca lat y daley, y skarał y rozproszył nas po czterech częśćiach świata. Cokolwiek iednak przytrafi się pod władzą Boską iesteśmy w każdym trefunku, gdyż żadney nie masz wymowki. *Ná to Odpowiedz.*

ROZDZIAŁ Drugi.

Dowodźi że zá iakiś ćięszki grzech w ktorym są, zostaią w tym rozproszeniu, y wyrzuca im ná oczy ich złe zachowanie Prawa.

MAiąc tedy to zá rzecz niewątpliwą moy Rabinie, że iesteśmy w grzechu iakim ćięszkim, proszę teraz ážebyś

mię uwiadomił, ieżeli iák ſkoro Bog rozproſzył nas z Ieruzalem, y dał w niewolę tę ták długą czyli wieczną za tamten grzech, czemu my ſami przez się y właſną wolą bez oſobliwego przykazania Boſkiego w niewoli tey zaczęliśmy zachowywać Obrzezanie y Szabas, y inne obrzędy, ktore mamy podane według Zakonu Moyzeſzowego. Albowiem my dochodźiemy że od tego czaſu ktorego Tytus zburzył Miaſto Swięte y Kośćioł ſpalił y Biblioteki, nas w niewolą tę rozproſzył, uſtały miedzy nami Ofiary, á Bog nie obiecał nam potym przez Proroka iákiego, ábo Proroctwo, abo objawienie iákie pewne, że mieliśmy powroćić kiedy do Ieruzalem w dawney porze, ani nam przykazał potym zachowywać obrzędow pomienionych. Idźie tedy z tego że my nie od Boga, ále od tamtych, ná ktorych był Bog zagniewany, obrzędy pomienione wźięliśmy y zachowuiemy. Y zda mi ſię że nam zadadzą adwerſarze naśi iako zachowuiećie Obrzezanie y Szabas, y czytaćie w Synagogach Księgi Moyzeſza y Prorokow bez przykazu Boſkiego, czemu podobnym ſpoſobem nie poſtanowićie ſobie Ofiary, y nie uczynićie Kapłana, Krola, y Pána, y namaſzczenia świętego, y palenia wonnośći, czemu nie wyſtawiaćie ſobie Ołtarza, y zachowuiećie obrzędow, y wſzytkich innych ktore ſię w Zakonie zawieraią, iako to Szabas y Obrzezanie, y wiele innych rzeczy, ktore zachowuiećie według tradycyi waſzych bez przykazania Boſkiego z ſamey właſney woli: z każdey miary obrażaćie Pána Boga, ieżeli te pomienione rzeczy czynićie przećiw woli Boſkiey. albo ieżeli rzeczećie że wolą Bożą czynićie, to zachowuiąc, czego iednak dowieść nie możećie; czemuż nie zachowuiećie wzwyż pomienionych innych rzeczy, z ktorych wiele zachowywać możećie. A ieżeli nie pozwalaią wam tego czynić Krolowie y Poſpolſtwo, pod ktorych władzą ieſteśćie, tedyby

dyby nie dozwolili wam ták wiele innych rzeczy czynić, iáko dozwalaią Obrzezania, Ksiąg, Bożnic, y innych rzeczy, ktore zachowuiecie. Y ná to moy Rabinie nie mamy pogotowiu odpowiedzi dostateczney, iako mi się widźi, iesteśmy iednak pod władzą Bożą w każdym raźie.

ROZDZIAŁ Trzeći.

Iż wszelkie zachowanie Zakonu Zydow nie iest przyiemne Bogu dla grzechu w ktorym są.

DOczytaliśmy się w Piśmie moy Rabinie Boga mowiącego ustami Zacharyaszowemi, gdźie w Rozdźiale czwartym mowi o owey pierwszey niewoli krotkiey, tłumacząc to mieysce/ według ktorego sensu napisane iest w Textćie Arabskim iáko niżey/ ták brzmi w ięzyku Láćińskim. *Hæc dicit Dominus Deus Sacerdotibus & populo terræ, quando jejunástis & plorástis in v & vii, toto tempore LXX. Annorum, intellexistis, quòd jejunaretis ad me, aut ploraretis, ego tale jejunium nolui à vobis.* To mowi Pan Bog Kapłanom y ludowi źiemi, kiedy pośćiliśćie y płakaliśćie w V y Vii przez cały czas LXX. lat, rozumieliśćie, żeśćie pośćili do mnie, abo płakali, ia tákiego postu niechćiałem od was. (Nasze záś tłumaczenie inaczey brzmi/ ále ia przywodźić sobie zakładam według Textu Arabskiego Pismá/ ktore Samuel tenże przywodźi/ nie ták/ iáko są położone w nászey Biblii iáko námienia *Dominus, Domini* w pomienionych słowach/) że gdy my Zydźi byliśmy przez LXX. lat w pomienioney niewoli, zostawaliśmy bez Prawa, bo Postu nie mieliśmy ani mamy nakazanego w Zakonie, iako insze zachowania, y podobnym sposobem byliśmy bez Obrzezania y bez Szabasu, á bez wątpienia wszytkie te rzeczy nie są ważne gdy Bog iest zagniewany ná

lud

lud ſwoy. Tamten zaś pierwſzy gniew Boży był krotki, bo trwał tylko przez LXX. lat, ten zaś w ktorym teraz zoſtaiemy ieſt długi, iuż mu tyśiąc lat y więcey, á nie znayduiemy onemu konca w Proroctwach, boię ſię moy Rabinie żeby iáko Bog oddał w niewolą tamtę krotką Oycow naſzych bez Zakonu y bez zachowania obrzędow, ani przyiął poſtow, ani zachowania Zakonu ich, poki ſię nie ſkończył czas naznaczonego karania, to ieſt LXX. lat; tak w tey niewoli oſtatniey żeby były nie ważne uczynki ktore czyniemy według zachowania Zakonu Zkąd dochodźiemy że my ieſteśmy w większym grzechu teraz, aniżeli byli Oycowie naśi w Babilonij. Dla czego my ieſteśmy w więkſzym gniewie Bożym aniżeli oni byli, a zatym uczynki naſze ſą Bogu mniey podobaiące ſię, y ieſteśmy w więkſzey u niego nienawiśći. Ztąd iawno że oni dla śmierći Prorokow y bałwochwalſtwa byli tylko przez LXX. lat w niewoli, á my za wielki grzech y naywiękſzy ieſteśmy pod iarzmem iuż od tyśiąca lat y dáley. A ta niewola moy Rabinie bez wątpienia ieſt ta, ktorą Bog przez uſta Daniela Proroka nazywą opuſzczeniem, gdy mowi w Księgach dźiewiątych, w Rozdziale 27. *aż do zgonu y końca trwać będźie opuſzczenie.* Pierwſza niewola zowie ſię przenieśienie, bo po krotkim czaśie byli odprowadzeni z chwałą do Ieruzalem: ale ta zowie ſię opuſzczenie wieczne, w ktorey zapewne Bog nie zmiłuie ſię nad nami, iako y nie zmiłował ſię nad Oycami naſzemi w Babilonij, okrom że ćieſzył ie przez Proroki, ktorzy obiecowali im uwolnienie, a byli wſzyſcy w kupie, nam zaś nic nie obiecuią, á nadto rozproſzył nas po wſzytkich Państwach świata. Atoli iednak cokolwiek ſię przytrafi pod władzą Boſką ieſteśmy w każdym trefunku.

ROZDZIAŁ Czwarty.

Poka-

MOy Rabinie barzo się dziwuię namże samym, spodziewamy się bowiem codzień uwolnienia z niewoli tey, y zawsze o tym mowiemy, zawsze rozmawiamy o odprowadzeniu nas do Ieruzalem, a przez to iesteśmy zaślepieni albo zwodziciele prostakow. Albowiem to pewna że po rozproszeniu naszym, ktore się stało od Tytusa nie widzieliśmy miedzy sobą Proroka ktoryby nam obiecował zaprowadzenie, ani też po wyściu czasu z niewoli LXX. lat był Prorok ktoryby opowiadał o tey niewoli, ktora nie ma końca, tylko przy dokończeniu świata, ani wyswobodzenia nie ma, tylko przez dokończenie Wiekow, bo Daniel ią nazywa opuszczeniem bez końca w Rozdziale dziewiątym. Zaczym boię się moy Rabinie, iż poniewaz tak wielka niewola nie może być dopuszczona na cały narod nasz od Boga, chyba tylko za naywiększy grzech przeciwko Bogu, ktory większy być musi, aniżeli zaboystwo Prorokow, y bałwochwalstwo, za ktore grzechy Oycowie naśi byli karani; żeby iako Bog nie pokazuie Miłosierdzia nad nami żyiącemi, gdyż w tymże grzechu trwamy, tak też nie miał Miłosierdzia po śmierci nad nami. Atoli pod władzą Boską iesteśmy w każdym trefunku, ktory przypadnie.

ROZDZIAŁ Piąty.

Iż Zydzi zwodzą innych y samych siebie.

MOy Rabinie, prawda, że zwodziemy innych y samych siebie, bo w Księgach Zakonu y Prorockich czytamy, iż Bog obiecował narodowi naszemu uwolnienie y zgromadzenie z rozproszenia wielorako: Ale gdy dobrze uważymy wszyt-

wſzytkie obietnice, ktoreśmy mieli, álbo były wypełnione przed niewolą LXX. lat, y w ſamym czaśie LXX. lat; álbo obietnice były nie dotrzymane dla grzechow tych ktorym były obiecane iákoć przywodzę moy Rabinie naprzykład: te kilka ſłow mowi Bog przez Ezechiela: *Ieżeli uczynicie Sprawiedliwośći moie, y przykazania moie zachowacie, zgromadzę was ze czterech częśći świátá y podniosę was, y przeprowadzę was przez Morze, y odprowadzę was do Domu Swiętego waſzego.* A to iż iuż, co Pan nam obiecuie przez Ezechiela w pomienionych słowach y w innych mieyſcach Piſma tegoż Proroka, ſpełniło ſię wiele razy przed tamtą niewolą LXX. lat, y wſzytkie obietnice Pańſkie tákie większych y mnieyſzych rzeczy, ktore w rożnych mieyſcach Piſma Swiętego znáyduią ſię, wypełnione były, nimeśmy wpadli w tę oſtatnią niewolą, ktora ieſt bez końca, w tey iuż tyśiączny wiek prowadźimy y daley; áni w ktorym Piśmie Prorockim iey końca doczytamy ſię, áni ktora Boſka obietnica (ktorą ma Piſmo o wyzwoleniu y zgromadzeniu) rozumie ſię o tey niewoli wieczney, ále o tamtych utrapieniach y rozproſzeniach przed pomienionemi LXX. latami, áni potym zgromadzenie z rozproſzenia nam ieſt obiecane. Dla czego muśi być że po tym LXX. lat popełniliśmy tamten grzech wielki, dla ktorego Bog bez końca nas karze, w ktorym grzechu ieſteśmy y zoſtaiemy wſzyſcy, inaczeyby Bog Miłośierdźia ſwego nie zatrzymał nad nami przez gniew ták długi. Albowiem wiemy z Piſma że wſzytkie grzechy, ktore popełnili Oycowie naśi przed LXX. lat pomienioney niewoli karał Bog, z ktorych wielu przykłady te krotko przywodzę. Zgrzeſzyli Oycowie naśi przed LXX. lat ktorzy wyſzli z Egyptu, á obietnica im przyrzeczona w tey mierze waloru nie miała, ále w grzechach ſwoich na puſzczy pomarli. Zgrzeſzył ſam Moyzeſz przy wodach Sprzećiwiania ſię

Aquæ Contradictionis, á Ziemie obiecaney nie był godźien, zgrzeſzył y ſam Aaron, á odnioſł karę. Zgrzeſzył Heli Kapłan, y złamawſzy kark umarł, potomſtwo iego od Kapłaństwa odſądzono, á przećię Bog obiecał był onemu Kapłaństwo ná wieki. Ale takie obietnice rozumieć ſię maią ieżeli przez grzechy nie będą odſądzone od ſkutku, iako widźiemy w Panowaniu Dawida, gdźie potomſtwo od niego pochodzące odſądzone ieſt Kroleſtwa. Iako też Bog prawdźiwy y chwalebny obiecał Abraamowi y potomſtwu iego Ziemię onę w wieczną oddać poſſeſſyą, á wiele razy utraćili ią przez grzechy ſwoie, y częſto przywracał im Bog áż do oſtatniego utracenia oney, y iuż ieſt tysiąc lat y więcey, á nie maſz nadźieie odebrania iey, bo zoſtaiemy wſzyſcy w tymże grzechu, dla ktorego Ziemię naſzę ſtraćiliśmy. Moy Rabinie wielce rzecz dźiwna ieſt gdy wſzyſcy w tym ſię zgadzamy, iż muśi być żeśmy po niewoli LXX. lat w Babilonij zgrzeſzyli przećiw Bogu naywiękſzym grzechem, á przećię nie maſz żadnego ktoryby pokazał ten grzech, dla ktorego popadliśmy tak wiele złego, żaden iednak nie odkrywa tego bliźniemu ſwemu, áni ſam ktory poznaie, ná ſwoy obraca pożytek, ále wſzyſcy zaſpaliśmy y widźiemy oczywiśćie, że w pomienioney niewoli LXX. lat, był Bog z Oycami naſzemi w Prorokach, to ieſt w Ieremiaſzu y innych, y dał im Salatięla Wodza y Panow y Kapłanow, z ktoremi wyſzli z Babilonu, odprawiwſzy pokutę y ubłagawſzy Bogá wybudowali Ieruzalem y Kośćioł, y inne Miaſta, á Bog pokazał nad nimi Miłośierdźie ſwoie obfićie. W teráźnieyſzey záś niewoli żadnego Proroka nie mamy z ſobą, áni Bog z nami ieſt iáko widźiemy. A przeto moy Rabinie badać ſię będę, y nie uſtanę dochodźić ktory grzech ieſt táki, dla ktorego ieſteśmy w tey niewoli przez tysiąc lat y daley, á nie mamy Proroka, áni Zakonu, áni Kapłana, áni Oł-

tarza, áni Ofiáry, áni pomaſzczenia, áni wonności palenia, áni oczyśćienia, y owſzem ſtaliśmy ſię obrzydliwemi całemu świátu, iako y Bogu wzgardzonemi, w ſamym tylko ſercu naſzym gorę wźięła pycha, ktorą ſię wynośiemy nad cały świat. A co w tey mierze za zdanie moie, opowiem tobie moy Rabinie, á poſtaremu cokolwiek na nas przypadnie, pod władzą Boſką ieſteśmy.

ROZDZIAŁ Szoſty.

Ktory ieſt ten grzech, zá ktory Zydźi ſą w tey niewoli?

TEraz tedy moy Rabinie boię ſię żeby ten grzech, dla ktorego ieſteśmy w tym opuſzczeniu y w tey niewoli, nie był tam ten grzech, o ktorym mowił Pan Bog przez Amoſa Proroka w te ſłowa: *Super tribus ſceleribus Iuda convertam, vel transferam Iſràël.* Z trzech wyſtępkow Ziemie Iudzkiey nawrocę albo przenioſę Izraela. (Uważay iż kędy w Biblii náſzey ieſt nawrocę, tu ſię znayduie przenioſę, co ieſt do náſzey rzeczy barziey) *& ſuper quarto non transferam eos, quoniam vendiderunt Iuſtum pro argento*, á z czwartego nie przenioſę ich, ponieważ zaprzedali Sprawiedliwego zá ſrebro. A my moy Rabinie według nauki naſzey mowiemy że ten Sprawiedliwy był Iozef Syn Iakoba, ktory był zaprzedany od Braći ſwoich w Egyptćie, y tak ia trzymam, tylko że Piſmo Boże kładzie ten grzech przedania czwarty w liczbie grzechow albo wyſtępkow Izraela. Sami tákże Chrześćianie, ktorym Swiętego Piſma nauká zda ſię być dana od Boga, odpowiadaią na pomienioną naukę náſzę, y mowią że naypierwſzy ze czterech grzechow Izraela ieſt zaprzedanie Iozefa od Braći ſwoich, á drugi grzech naznaczaią bałwochwalſtwo, trzeći wyſtępek zabcyſtwo Prorokow; zá ktory byliśmy zabrani w niewolą Babilońſką przez

lat

lat LXX. y mowią że czwarty grzech było zaprzedanie niewinnego to ieſt IEZUSA, ktory według Piſma był zaprzedany po przenieśieniu wzwyż namienionym LXX. lat, á ieżeli my moy Rabinie chcemy ſtawać przy nauce náſzey, y odpowiedźieć Chrześćianom, muśiemy przyznać iż w Izraelu przed przedaniem Iozefa rożne wyſtępki poprzedziły, tak, iż ſamo zaprzedanie Iozefa był czwarty grzech; ále przytym nie będźiemy śię mogli utrzymać, bo świadectwo Ksiąg Rodzaiu ieſt przeciwko nam, ktore zaprzedanie Iozefa kładźie zá pierwſzy wyſtępek ſynow Izraela, y Prorok Amos dokłada wyraźnie czwarty grzech zaprzedanie Sprawiedliwego, zá ktory byliśmy w niewoli, o czym mowi Bog grożąc że nie wyprowadźi nas daley do Ziemie obiecaney gdy mowi: *Et ſuper quarto non transferam eos, quoniam vendiderunt juſtum pro argento.* A zá czwartym nie przenioſę ich, ponieważ zaprzedali Sprawiedliwego zá ſrebro. Zkąd iawnie pokazuie śię, że my zá tamten grzech czwarty zaprzedania Sprawiedliwego, ſprawiedliwie ieſteśmy ſkarani iuż od tyśiąca lat y daley, w ktorym czaśie nie krzewiemy śię między Narodami, ani mamy nadźieię poyść w gorę daley.

ROZDZIAŁ Siodmy.

Iż Spráwiedliwy IEZVS, Chrześćiáńſki Bog nieſpráwiedliwie zaprzedany ieſt.

TRwożę śię moy Rabinie y obawiam żeby ten IEZUS, ktorego czczą Chrześćianie, nie był on Sprawiedliwy zaprzedany zá ſrebro, według Amoſa Proroka; y boię śię żeby o nim nie były te świadectwa Prorokow, ktore mi ná pamięć przychodzą, y też ſame w nauce ſwoiey barzo oczywiśćie

ſtoſuią Chrześcianie. Izaiaſz w Roz: 53. 7. mowi: *Quaſi ovis ad occiſionem ductus eſt, qui non aperuit os ſuum.* Iáko owieczka ná rzeź prowadzony ieſt, ktory nie otworzył uſt ſwoich. Znowu mowi: *Vir habens dolorem, & ſciens infirmitatem.* Mąż máiący boleść y znaiący ſłabość. Znowu: *Fuit deſpectus, & propter hoc non reputavimus eum, ipſe enim oblatus eſt, quia ipſe voluit.* Był wzgardzony, y dla tego nie poznaliśmy go, ſam bowiem ofiárowany ieſt, bo ſam chćiał. Znowu: *De anguſtia judicij depoſitus eſt, generationem ejus quis enarrabit?* Z ściſłośći ſądu złożony ieſt, rodzay iego ktoż wypowie? Znowu: *Propter culpam populi mei transfixi eum, & dabit injuriatores pro ſepultura, & divites pro morte ſua.* Zá winę ludu ſwego przebiłem go, y da krzywdzących zá pogrzeb, á bogaczow zá śmierć ſwoię. Y boię ſię moy Rabinie żeby krzywdę czyniący nie byli Oycowie naśi, á bogacze Piłat, Herod, Annaſz, y Kaifaſz. Iáko mowi Prorok Dawid w Ps: 2. *Conjurrexerunt omnes Reges terræ, & majores, & contra Deum, & contra Chriſtum ejus.* Powſtali wſzyſcy Krolowie Ziemie, y ſtarſzyzna, y przećiwko Bogu, y przećiwko Chryſtuſowi iego. Krolowie to ieſt pomienieni, ſtarſzyzna; Oycowie naśi. Y boię ſię moy Rabinie żeby ten IEZUS nie był on w zamianę dany y zaprzedany zá ſrebro, o ktorym mowi Zacharyaſz Prorok y Amos, y inni Prorocy, o ktorym także mowi Izaiaſz Prorok: *Deponet omnes iniquitates, & orabit pro infidelibus.* Złoży wſzytkie nieprawośći, y modlić ſię będźie zá niewiernych. Boię ia ſię moy Rabinie ażeby ten IEZUS nie był on Spráwiedliwy, o ktorym mowi Dawid w Ps: 93. 21. *Delectati ſunt in Animam Iuſti, & Sangvinem innocentem condemnabunt, & propter hoc ejecit eos Deus, & diſperdet illos Dominus Deus noſter.* Ćieſzyli ſię ná Duſzę Spráwiedliwego, y Krew niewinnego potępią, á zá to wyrzućił ich Bog, y zatraći ich Pan Bog naſz.

Y bo-

Y boię ſię moy Rabinie żeby ten nie był on Sprawiedliwy, o ktorym mowi Ieremiaſz 9. 12. *Homo eſt, quis eſt, qui intelligit eum?* Człowiek ieſt, ktoż ieſt, ktory zna go? Znowu: *Species vultûs noſtri Chriſtus Deus captus eſt pro peccatis noſtris.* Uroda twarzy naſzey Chryſtus Bog poimany ieſt zá grzechy náſze. Ktoremu rzekliśmy *in umbra tua vivemus inter gentes,* w ćieniu twoim żyć będźiemy miedzy Narodami. Boię ſię tákże moy Rabinie żeby ten nie był on Sprawiedliwy, o ktorym powiedźiał Bog przez uſta Zacharyaſza Proroka 13. 6. *Dicet enim in illa die quæ ſunt iſtæ plagæ in palmis tuis,* rzecze bowiem w dźień on co ſą zá razy na dłoniach twoich. Y odpowie: *Plagatus fui in medio Domûs meæ, inter illos qui dilexerunt me, & levavit enſem Paſtor meus ſupra me.* Ubiczowany ieſtem w pośrzodku Domu mego miedzy tymi, ktorzy ukochali mnie, y podniosł miecz Paſterz moy na mnie. Tenże 12. 10. *Aſpiciet ad me die illa, & illum quem transfixerunt, & plangent ſuper illum, quaſi planctu unigeniti.* Poglądać na mnie będźie w dźień on, y tamtego ktorego przebili, y płakać będą nad nim iakoby płaczem iednorodzonego. Boię ſię tákże moy Rabinie żeby ten nie był on Sprawiedliwy, o ktorym mowi Abakuk 3. 4. *Cornua in manibus ejus, ibi abſcondita eſt fortitudo ejus.* Rogi w ręku iego, tam zakryta ieſt moc iego. Y zgadza ſię Ewangelia Chrześćian, gdźie opiſana ieſt śmierć Iezuſowa y pokazana. *Cum autem veniſſet ad IESVM invenerunt eum mortuum, & miſit unus ex eis lanceam ſuam, & transfixit.* Gdy zás przyſzli byli do IEZUSA, znaleźli go umarłego, y ugodźił ieden z nich włocznią ſwoią y przebił go. Boię ſię moy Rabinie żeby ten Sprawiedliwy nie był on, o ktorym mowi Abakuk. 3. 13. *Egreſſus es Domine ſalvare populum tuum cum Chriſto tuo.* Wyſzedłeś Panie zbawić lud twoy z Chryſtuſem twoim.

ROZ-

ROZDZIAŁ Osmy.

Iáko po zabiciu Chrystusá stało się rozproszenie Zydow, według Daniela.

BOię się moy Rabinie o to ktoryby był on Spráwiedliwy bez grzechu, o ktorym mowi Izaiasz Prorok. Y ktoryby był ten Spráwiedliwy zaprzedany za srebro, dla czego mowi Pan przez Amosa Proroka wyżey, że na dowod czwartego występku nie wyprowadźi ich do źiemie obiecaney więcey. Zda mi się także moy Rabinie że się spełniło to co pisze Daniel. 9. 26. gdźie mowi. *Postquam consummatæ fuerint LXII. hebdomadæ occidetur Christus, & tunc veniet populus cum Principe venturo, & destruet Civitatem & Domum comminuet, & condemnabunt eum, & auferet sacrificium, & consummabitur destructio perpetua.* Iak się wypełni LXII. tygodni, zabity będźie Chrystus, á w ten czas przydźie lud z Xiążęćiem maiącym przyść, y zepsuie Miasto, y Dom skruszy, y potępią ono, y oddalona będźie ofiará, y zakończy się zruinowanie wieczne. Nie masz w tym wątpliwośći moy Rabinie, ażeby to zruinowanie spustoszenia wiecznego nie miało być tą niewolą, w ktorey iesteśmy iuż od tyśiąca lat. Albowiem oczywiśćie mowi Bog przez Proroka, że będzie spustoszenie wieczne po zabićiu Chrystusá. A ieżelibyśmy rzekli, że przed śmierćią IEZUSA byliśmy spustoszeni, ná to odpowiadaią nam Chrześćianie, że przed śmierćią tą nie byliśmy opuszczeni tylko przez LXX. lat, a potym byliśmy odprowadzeni do źiemie obiecaney, y byliśmy u Bogá w łásce y respekćie. Zapewne moy Rabinie ia nie widzę odpowiedzi ná to Proroctwo, ktorym w rzeczy samey dowodzą nam że iák tylko po restaurowaniu Kośćioła wypełniło się LXXII. tygodni nad Rok, ktore są lat CCCC. y XXXIII.

y XXXIII. tedy zabili IEZUSA Oycowie naſi, á po tym przyſzedł Wodz Tytus z Rzymiany, y zrobili z nami według Proroctwa tego, iuż temu ieſt lat tyśiąc y więcey, á przećie w gniewie Bożym ieſteśmy, iednak w nim nadźieię pokładamy. A ieżeli rzeczemy że Chryſtus ma przyść, y ieſzcze nie przyſzedł, y znowu odbierzemy źiemię obiecaną, y na powtornie budować będziemy Miaſto, y otrzymamy łaſkę Bożą y chwałę w źiemi naſzey, á to ſpuſtoſzenie nie będźie wieczne. Odpowiedzą na to Chrześćianie, że ieſzcze tedy potrzeba nam zabić Chryſtusa, y czekać przyśćia Tytuſa z Rzymianami, y ſpuſtoſzenia gorſzego nad to, w ktorym ieſteśmy od lat tyśiąca. Nieſtetyż moy Rabinie! nie mamy wymowki ani odpowiedźi należytey, ale iednak cokolwiek ſię przytrafi, pod władzą Boſką ieſteśmy w każdym przypadku ieżeli w nim nadźieię mamy.

ROZDZIAŁ Dźiewiąty.

Iż dwoie ieſt przyśćia Chryſtuſowego.

BOię ſię moy Rabinie żeby Chryſtus iuż nie przyſzedł, y nie wypełnił pierwſzego przyśćia ſwego, bo w Piśmiech naſzych mamy o dwoiakim iego przyśćiu. Pierwſze przyśćie Chryſtuſowe opiſuią Proroctwa, że ma być w uboſtwie. Drugie w Chwale y Maieſtaćie. O obudwu przyśćiach przywodzę tu co mi na pamięć przychodźi: O pierwſzym przyśćiu mowi Bog przez uſta Zacharyaſza. 9. 9. *Lætare Filia Syon, ecce Præceptor tuus venit pauper, equitatus Aſinum.* Cieſz ſię Corko Syońſka, á to Nauczyćiel twoy przyſzedł ubogi, iadąc ná Oślicy. A w tym przyśćiu opiſuie go Izaiaſz wzgardzonego, Daniel zabitego, Zacharyaſz y Amos zaprzedanego, á przećie iuż ſię wypełniło com w Kśiążecce opiſał y opiſzę.

Nie

Nie rozumieliśmy, to iest nie poznaliśmy go iako powiedział Izaiasz Prorok, ale wzgardziliśmy go, y zwalczyliśmy go. Ale Chwała iego y Maiestat iawny będzie w drugim przyściu, kiedy ogień y płomień poprzedzi go, y wybuchnie, y popali w okolicy nieprzyiacioł iego. Iako mowi Bog przez usta Prorokow Dawida y Izaiasza. Y boię się moy Rabinie ażeby Chrystus nie sądził inaczey tylko ogniem na śmierć, bośmy pozabiiali wszytkich Prorokow, ktorzy nam opowiadali o nim, iako Bog świadczy przeciwko nam przez usta Prorockie w Czwartych Księgach Krolewskich, y tak zabiliśmy tego Sprawiedliwego, za ktorego iesteśmy w gniewie Bożym bez końca, atoli iednak pod władzą Boską zostaiemy.

ROZDZIAŁ Dźiesiąty.

O pierwszym przyśćiu Chrystusa.

BOię się moy Rabinie, Bog opisuie oczywiście dwoiakie przyśćie Chrystusa przez usta Izaiasza Proroka 51. 9. gdy mowi: *Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini.* Powstań, powstań, przyodźiey się w męstwo Mocy Pańska. Dwa razy mowiąc powstań, dla iego dwoiakiego przyśćia, a osobliwie iaśnie pierwsze Chrystusa opisuie przyśćie, ile do Męki y stracenia w Roz: l. y liii. przez cały. a osobliwie gdy mowi: *Vidimus eum, & non erat aspectus & species neq; decor.* Widźieliśmy go, a nie było pozoru y urody ani ozdoby. O pierwszym iego przyśćiu ma Izaiasz 9. 6. gdy mowi: *Parvulus natus est nobis.* Maluczki urodził się nam. Y zaraz przydaie drugie iego przyśćie, gdy mowi: *Et vocabitur fortissimus Gigas potens super Thronum David sedebit. Vt confirmet illum ab initio usq; in æternum.* Y nazwany będźie naymężnieyszy Olbrzym mocny na Thronie Dawida siedźieć będźie. Aby stwierdźił

dźił go od początku aż ná wieki. Zacharyaſz záś Prorok opiſuie go w uboſtwie śiedzącego ná Oślicy w Roz: 9. A coż to innego ieſt, tylko że Prorok opiſuie pierwſze przyśćie w pokorze, á drugie w mocy y Maieſtaćie. Tak go też opiſuie Daniel 7. 13. Około śrzodka, kędy mowi: *Conſiderabam vel aſpiciebam in viſione noctis, & ecce in nubibus Cæli quaſi Filius Hominis veniebat, & usq; ad antiquum dierum pervenit, & in conſpectu ejus obtulerunt eum, & dedit ei poteſtatem & honorem, & Regnum, omnes populi, tribus, ac lingvæ adorabunt eum, & ſervient ei.* Uważałem, lub patrzałem w widzeniu nocnym, á oto w obłokach Niebieſkich iakoby Syn Człowieczy przychodźił y aż do ſtarego przyſzedł, y przed obliczem iego oddali go, y dał mu moc y chwałę, y Kroleſtwo: wſzyſcy ludźie, pokolenia, y języki kłaniać mu ſię będą y ſłużyć. Hebrayſki Text czyta/ pokolenia y ięzyki czćić go będą/ á nie uſtanie władza iego/ bo władza iego ná wieki/ á Kroleſtwo iego zoſtanie ná wieki. Naſze záś tłumaczenie ták ma: *Tribus ac lingvæ ſervient ei, poteſtas ejus, poteſtas æterna, quæ non auferetur, & Regnum ejus quod non corrumpetur,* aliàs *& non deficiet poteſtas ejus,* aliàs *poteſtas ejus in æternum,* aliàs *non corrumpetur.* Y iawna ieſt moy Rabinie, że w drugim przyśćiu śiedźieć będźie Chryſtus przed Starym, ktory ieſt Bog, na Sąd, iako śiedźiał w pierwſzym przyśćiu przed Oycami naſzemi aby był ſądzony. A te dwa przyśćia Meſſyaſza, to ieſt Chryſtusa, namienia Prorok w Psalmie gdy mowi: *Quia venit, quoniam venit judicare terram.* Iż przyſzedł, ponieważ przyſzedł ſądźić ziemię. O pierwſzym iego przyśćiu ktore było liche, mowi: *Quia venit.* Iż przyſzedł. O drugim záś że będźie z mocą, mowi: *Quoniam venit judicare terram.* Ponieważ przyſzedł ſądźić ziemię. O drugim iego przyśćiu ma Zacharyaſz. 14. 4. gdy mowi: *Imprimet veſtigia pedes ſuper montem Olivarum.* Wyrażą ślady ſtopy ná

gorze Oliwney. A my moy Rabinie nie przyznaiemy żeby Bog w Istności swoiey y Naturze miał nogi albo ciało, albo to co należy do ciała, ale mieć nogi przyzwoita wszelkiemu stworzeniu maiącemu ciało. Mowi także Dawid Prorok co się wzwyż przytoczyło, opisuiąc drugie iego przyście: *Ignis in conspectu ejus exardescet, & in circuitu ejus inflammabit.* Ogień przed obliczem iego wybuchnie, y w okolicy iego popali. Ale moy Rabinie nie przyznaiemy ażeby Bog miał być określony, żeby w okolicy iego co być miało względem Bostwa, ale mieysca Pisma Swiętego podobne prawdzą się do litery w owym Sprawiedliwym, ktorego Prorocy opisuią, częścią mowiąc o iego Pokorze, częścią o iego Maiestacie, y o tym ma Malachiasz. 3. 2. gdy mowi: *Ecce Dominus venit, & quis poterit stare ante adventum ejus? ipse enim quasi Ignis conflans, & sedebit, & liquefaciet & argentum & aurum.* A to Pan przyszedł, á ktoż będzie mogł stać przed obliczem iego? on bowiem iako Ogień zgromadzaiący, y będzie siedział y topił srebro y złoto. A to iako Sprawiedliwy on, ktory był sądzony, przyidzie w drugim przyiściu. Y uważay moy Rabinie, iako opisuie go tamże Prorok. 3. 6. gdy mowi: *Tunc ego veniam & intrabo in judicio ad eos, & ero testis verax super adulteris & malis, & perjuris, & super illos qui defraudant mercedem mercenarij, & qui spoliant pupillos & viduas, & opprimunt peregrinum & pauperem.* Tedy Ia przyidę, y wnidę w sąd z tym, y będę Swiadkiem Sprawiedliwym przeciwko cudzołożnikom, y złym, y krzywoprzysiężcom, y przeciwko tym, ktorzy zdradzaią zapłatę naiemnika, y ktorzy ogałacaią sieroty y wdowy, y gwałcą pielgrzymy y ubogie. Y toż samo moy Rabinie opisuie Ezechiel gdy mowi. 34. 12. gdzie ma o Pasterzach y Owcach w te słowa: *Ego separabo ab eis, scilicet à Iustis, transgressores & incredulos.* Ia odłączę od nich, to iest od

Sprá-

Sprawiedliwych, przestępcow y niedowiarkow. Tego nie ma wersya nasza/ ale w Arabskim Textcie tak mowi: O moy Rabinie á to w drugim przyściu odłączy niedowiarkow z pośrzodka Sprawiedliwych, iako też mowią Malachiasz y Ezechiel iaśnie, a w pierwszym przyściu nikt z nas nie poznał go, iż przestąpił granice natury ludzkiey, iako mowi Bog przez Izaiasza Proroka. 53. 12. *Et inter iniquos computatus est, & propter hoc non reputavimus eum.* Y miedzy niezbożnych poczytany iest, á dla tego nie poznaliśmy go. Y Ieremiasz mowi: 9. 12. *Ipse est Homo, & quis scit eum.* On iest Człowiekiem, á ktoż zna go. Boię się moy Rabinie żeby Oycowie naśi od pierwszego przyśćia Messyasza nie odstąpili, y nie zbłądźili, á my zá to nie byli w tey niewoli, ktora iest bez końca, przećie iednak co się przytrafi, pod władzą Boską iesteśmy, y w nim nadzieię mamy.

ROZDZIAŁ Iedenasty.

O drugim przyśćiu Chrystusa, że w ten czas z mocą ma sądźić.

MOy Rabinie boię się żeby ten Sprawiedliwy Sędźia nie był on, ktory ma sądźić z mocą w przyśćiu drugim, y ktory był Zbáwićielem wszytkich w przyśćiu pierwszym, ktorzy uwierzyli w niego, ponieważ Prorok Dawid mowi o nim: *Notum fecit Dominus salutare suum, & in conspectu Gentium revelavit Iustitiam suam.* Oznaymił Pan zbawienie swoie, á w oczach Narodow odkrył Sprawiedliwość swoię. Y ieszcze mowi Izaiasz 12. 3. *Haurietis aquas de piscinis Salvatoris.* Czerpać będźiećie wody z sadzawek Zbáwićiela. Ktore Pismo według zdania mego rozumiem o Chrzćie, albo-

 wiem

wiem w pierwszym przyściu zbawił przez wodę, á w drugim sądźić będzie przez ogień. A o tym Zbawićielu ma moy Rabinie Iob. 19. 25. *Scio quòd Salvator meus vivit, & in novissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea oculi mei videbunt Deum.* Wiem że Zbawićiel moy żyie, á w ostatni dźień z ziemie powstać mam, y w ćiele moim oczy moie obaczą Bogá mego. Pewna zaś, że oczy ćielesne nie obaczą Bogá. Atoż dochodźiemy z Pismá że Zbawićiel iest ten Bog Sprawiedliwy, o ktorym się mowi, y sam może być nazwany Prawdźiwy, Sprawiedliwy, bo żadnego grzechu nie popełnił, iáko o nim Bog świadczy przez Izaiasza Proroka: *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Ktory grzechu nie uczynił, ani się znalazła zdrada w uśćiech iego. Ani się to Pismo rozumieć może o Moyzeszu, ani o żadnym z Prorokow, żeby miał być Zbawićielem sprawiedliwym, y bez grzechu, bo Moyzesz zgrzeszył, y wszyscy Prorocy zgrzeszyli, o czym wiesz moy Rabinie. Y dla tego żadnego z nich nie nazywa Pismo sprawiedliwym, ale to temu tylko samemu służy, y bez wątpienia. Zbawieni być nie mogą iedno ći, ktorzy wierzą w pierwsze przyśćie iego, a ći, ktorzy nie wierzą, nie maią; przez co być zbawieni w drugim przyśćiu iego, ale godni są śmierci, bo godni byli śmierći ći, ktorzy nie wierzyli Mozeszowi, y nie byli posłuszni onemu, ktory był grzesznym. Iakoż barźiey godni są ognia ći, ktorzy nie wierzą y bluźnią tego Sprawiedliwego, y Paná, ktory nigdy nie zgrzeszył. Cokolwiek iednak się stanie, pod władzą Boską iesteśmy.

ROZDZIAŁ Dwanasty.

O Chrystusowym Wniebowstąpieniu.

Moy

MOy Rabinie czytamy w Piśmie, że Chrystus podniesiony będźie z Ziemie do Nieba, á ia się boię, żeby to iuz nie spełniło się w tym, ktory był zabity od Oycow naszych, y o tym podniesieniu mowi Dawid Prorok w Psal: 23. 7. *O Magnates aperite portas Principatûs vestri, & elevamini portæ æternales, & introibit Princeps gloriæ.* O Potentaći otworzćie bramy Państw waszych, y podnieśćie się bramy powietrzne, y wnidźie Pan chwały. Uważay moy Rabinie co mu odpowiadaią Aniołowie. *Quis est iste Princeps gloriæ?* Kto iest ten Pan chwały? A on odpowiada im: *Dominus Virtutum, fortis in prælio.* Pan Cnot, mocny w bitwie. A to iawna moy Rabinie, że Sprawiedliwy ten Pan Cnot nie miał utarczki tylko w pierwszym przyśćiu swoim, bo kiedy zaśiędźie sądźić, ogień w okolicy iego wybuchnie, y popali w koło nieprzyiaćioł iego, y zgromadzi Sprawiedliwych przez ogień iako srebro, á to w ostatnim przyśćiu iego będźie. Nikt zaś woiować z nim nie będźie, ani czas będzie bitwy. Ieszcze o Sprawiedliwego tego wywyższeniu mowi Izaiasz 63. 1. *Quis est iste, qui venit de Edom de terra, rubens vestimentum ejus de Bosra, sicut ille formosus in stola.* Kto iest ten, ktory przychodźi od Edom z ziemi, czerwone odźienie iego z Bosry, iako tamten piękny w szaćie. Odpowiada na to Sprawiedliwy ten: *Ego, qui loquor Iustitiam, sum Expugnator ad salvationem.* Ia, ktory mowię o Sprawiedliwośći, dobywam się do zbawienia. Y mowią mu Aniołowie: *O Domine! quare rubrum est vestimentum tuum, sicut calcantis torcular.* O Panie! czemu czerwone iest odźienie twoie, iakoby tłoczącego prasę. Odpowiada mowiąc im: *Torcular calcavi solus, & non erat vir mecum.* Prasę tłoczyłem sam, a nie było męża zemną. Patrz moy Rabinie iak do rzeczy mowi Izaiasz, y boię się, żeby tego Sprawiedliwego odpowiedź nie tykała nikogo tylko nas, gdy mowi: *Calcavi eos in ira mea,*

donec

donec aſperſus eſt ſangvis eorum ſuper indumenta mea, & inquinata ſunt omnia veſtimenta mea, ſed dies ultionis in corde meo, & annus retributionis meæ venit. Podeptałem ich w gniewie moim, poki nie padła krew ich ná odźienie moie, ale dźień zemſty w ſercu moim, y rok zapłaty moiey przyſzedł. Czegoż tedy ſpodźiewać ſię możemy po Sprawiedliwym tym moy Rabinie, gdy wiemy że ſię ná nas przed Aniołami uſkarżał w Niebie, y oznaymił im, że on ſam praſę tłoczył. Y coż inſzego tłoczył w gniewie ſwoim tylko nas, iż po woynie, ktorą prowadźił w pierwſzym przyśćiu ſwoim, porażeni ieſteśmy od niego y zdeptani iuż od tyśiąca lat, y ieſzcze nas czeka dźień zemſty w oſtatnim przyśćiu iego dla oddania umyśloney nadgrody w ſercu ſwoim. Bodaybyśmy byli moy Rabinie po zabićiu Izaiaſza wymazali to Piſmo pomienione z Proroctwa iego, ażeby nigdy czytane nie było od kogokolwiek. A oto co Dawid nazywa woyną gdy mowi: *Dominus Virtutum, fortis in bello.* Pan Cnoty, mocny ná woynie. To Izaiaſz nazywa praſą winną. Nieſtetyż moy Rabinie! ani piliśmy wina tego, o ktorym także mowi Iakub Patryarcha y Prorok, iáko mamy w Księgach Rodzaiu 49. 11. z Iudy: *Lavit Stolam in Sangvine.* Obmył Szatę we Krwi. To ieſt Iagody, iako ſię ſtało w pierwſzym przyśćiu Meſſyaſza z nami, ale coż będźiemy czynić w przyśćiu iego oſtatnim, kiedy ſtaną ludźie przed ſądzącym, á w około niego będźie ogień nagotowany do pożarćia tych, ná ktorych będźie ferował dekret. W ten czas bowiem nie będźie czaſu woyny, y każdy w praśie ſtłoczony będźie, bo iuż odtąd nie będźie mieyſca, ani czaſu pokuty, ani ucieczki, ale Sprawiedliwośći, iż iako on ſądzony był będąc bez grzechu, iakoby miał ſię znaydować w nim, ták on ſądźić będźie grzeſznikow. Mowi bowiem Bog w Proroctwie Salomonowych Przypowieśći 11. 8. *Quando Iuſtus recipiet judi-*

cium

cium? ubi erit impius & peccator. Kiedy Sprawiedliwy ſądzony będzie, gdzież ſię podzieie niezbożny grzeſznik. Zaczym gdy Sprawiedliwy ledwo zbawiony będzie, coż dziać ſię będzie z niezbożnym.

ROZDZIAŁ Trzynaſty.

Ieſzcze lepiey dowodźi Chryſtuſowego z Ciałem Wniebowſtąpienia.

BArzo ſię boię moy Rabinie, żeby te, ktore ſię powiedźiały świadectwa Proroctw nie były o tym Sprawiedliwym, to ieſt iż był zaprzedany za ſrebro. Iako powiada Amos Prorok, że ſtłoczył grono, iako powiedźiał Izaiaſz, że toczył woynę z Oycami naſzemi, iako mowi Dawid, że poimany był za grzechy naſze, iako mowi Ieremiaſz, że zraniony był w dłoniach ſwoich, iako mowi Zacharyaſz, że o odźienie iego rzucano loſy, iako mowi Dawid, że wſtąpił na Niebioſa, iako powiedźiał tenże Prorok y inśi, że nie rożny ieſt od Boga w Iſtnośći albo w Naturze Boſkiey, podług ktorey ani powſtaie, ani ieſt wywyżſzony, ani śiedźi, ani zſtępuie. Z tego co ſię powiedźiało, to ſię wnośi koniecznie, że iuż przyſzedł ten Sprawiedliwy, ktorego przyrodzeniu według Ciała to co ſię powiedźiało, y temu podobne mogą ſłużyć. Ieżeli zaś zda ći ſię rzecz być przytrudnieyſza do wierzenia moy Rabinie, żeby człowiek według ćiała miał wſtąpić do Nieba, ſłuchay mieyſca Piſma Swiętego y dowodow, ktore mi na pamięć przychodzą. O czym ieſzcze mowi Dawid Prorok 67. 19. *Aſcendit Deus in altum, & ſalvabit captivitatem, dedit dona hominibus.* Wſtąpił Bog na wyſokość, y zbawił od niewoli, dał dary ludźiom. Mowi ieſzcze tamże o Wniebowſtąpieniu

iego

iego. *Iubilate Deo, & glorificate Nomen ejus, iter facite ei, qui ascendit de partibus Occidentis, Dominus nomen illi.* Spieway cie Panu, y wychwalaycie Imię iego, gotuycie drogę iemu, ktory wstąpił od Zachodu, Pan imię iego. Ieszcze moy Rabinie powiedział Dawid o nim w Psalmie, do ktorego ty masz serce: *Iubilate Deo, qui ascendit super Cœlum Cœli ad Orientem.* Spiewaycie Panu, ktory wstąpił na Niebo od Wschodu. Y o tym mowi Amos 9. 6. *Dominus est, qui ædificavit in excelso Sedem suam.* Pan iest, ktory wystawił na wysokości Thron swoy. Y o nim mowi także Dawid w Psal: 46. 6. *Ascendit Deus in jubilo, & Dominus in voce tubæ.* Wstąpił Bog w śpiewaniu, y Pan w głosie trąby. O nim także powiedział Aser Prorok. *Vidi Hominem descendentem de corde Maris, & pervenit usq; ad Cœlum.* Widziałem Człowieka wstępującego z głębokości Morza, y przeszedł aż do Nieba. A iż nie mamy tego Proroctwa: opuszczam wiele pisać, o czym mowi w rzeczy naszey. A owszem mamy go tylko że on niewiedział w ten czas, iż Aggeus w Textcie Łacińskim zowie się Aser w Arabskim. Mowi także Moyzesz w Pieniach 33. 40. *Levabo ad Cælum manum meam.* Podniosę ku Niebu rękę moię. Deuteronomij 32. 40. Mowi także Izaiasz 45. 9. *Consurge, consurge Brachium Domini.* Powstań, powstań Mocy Pańska. O tymże ma Anna Matka Samuelowa w Księgach Pierwszych Krolewskich 2. 10. *Dabit Dominus Imperium Regi suo, & sublimabit Christum suum.* Da Pan Panowanie Krolowi swemu, y wywyższy Chrystusa swego. Dawid także powiedział: *Ascendit Dominus super pennas ventorum.* Wstąpił Pan nad loty wiatrow. A te mieysca Pisma Swiętego przychodzą mi na pamięć na dowod wywyższenia Chrystusowego według Ciała aż na Nieba. Y iest wiele innych, o ktorych ty moy Rabinie dobrze wiesz, teraz zaś przykłady niektore przywiodę z

Zako-

Zakonu naſzego, iż zda ſię nam być wielce nieſłuſzna wierzyć, żeby w Ciele wſtąpił do Nieba, a to dla rozważenia, albowiem w Piśmie y w Prorokach czytamy że Bog Prawdziwy y Chwalebny przenioſł z Ziemie y wynioſł wielu Swiętych Oycow naſzych, a ieżeli o tych nie wątpiemy dla ich świątobliwości, y dla świadectwa Piſma, czemuż wątpiemy o Wniebowſtąpieniu tego Sprawiedliwego według Ciała y Duſze, o ktorego barziey Piſmo świadczy Świątobliwości, anizeli ich, y że cięższą woynę według Prorokow ſtoczył, y więcey zdrad ponioſł świata, aniżeli ktory z pomienionych. A nadto moy Rabinie bez przytoczenia przykładow wieſz iż Matuzal y Enoch Sprawiedliwy, y Eliaſz Prorok byli przenieśieni od Boga z świata tego z ciałami ſwemi. O Moyzeſzu także nie maſz co wątpić żeby nie miał być w Niebie z ciałem y duſzą, iako ieſt w Piśmie Deuter: 32. 49. *Dixit Deus ad Moyſem, aſcende in montem nocte, & morere ibi, & aſcendit in montem, & mortuus eſt ibi, & neſcivit homo ſepulchrum ejus usq; in hodiernum diem.* Rzekł Pan do Moyzeſza, wſtąp na gorę w nocy, y umrzyi tam, y wſtąpił na gorę, y umarł tam, a niewiedział człowiek o grobie iego aż po dziś dzień. A coż znaczy że o grobie iego niewiemy na ziemi, gdyż on był Prorokiem więkſzym y Swiętſzym nad inſzych, tylko że Bog wſkrześił go, y wziął go z ciałem y duſzą, iako y innych Sprawiedliwych, y wynioſł na mieyſce gdzie ſą. Ani ſię mamy dziwować temu, że powietrze to lekkie y ſubtelne może dźwigać ciała tak wielkie y cięſzkie, bo wiemy, że woda ktora ieſt w rzadkości podobna powietrzu kiedy ſię podobało Wſzechmocności Boſkiey, nosiła ciała ſynow Izraelſkich pod czas ich wyiścia z Egyptu, y kiedy była przyięta ofiara, ogień zſtępował z Nieba, y wynosił bydło y woły, ktore ofiarowane były Bogu, Moyzeſz zaś y Eliaſz prorokowali o Sprawiedliwego tego wynieśieniu

niu, y inśi Prorocy. Zaczym gdy potrzeba tego ażebyśmy wierzyli wyniesieniu ciał tych Swiętych, a czemuż iesteśmy niedowiarkami w wyniesieniu tego Sprawiedliwego do Nieba, o ktorym są świadectwa Prorokow w Piśmie, iako się powiedziało, y mogłoby się ztąd wnieść, że świątobliwych iawnie Bog wyniosł, o ktorych żaden by nie wątpił, ażeby do Wiary sposobnieysze były serca ludzkie, iżby o Wniebowstąpieniu tego Sprawiedliwego nie wątpiono. Ale iest insza przyczyna, czemu y sami naśi wątpią, bo przyśćie iego pierwsze było taiemne, y sposob niezwyczayny, iako mowi Izaiasz: *Homo est, & quis cognoscet eum.* Człowiek iest, a ktoż pozna go. Tenże Prorok mowi: *Virgo concipiet & pariet Filium.* Panna pocznie y porodzi Syna. Gdźie uważyć mamy, że zamilkł o Oycu według ćiała, a to dla tego, że w drugim mieyscu mowi: *Signum novum creavit Deus super terram, Mulier circumdabit.* Znak wielki stworzył Bog na ziemi, Niewiasta otoczy. Mowi także: *Propter hoc dabit eis usq; ad tempus, in quo parturiens pariet.* Dla tego da im Bog aż do czasu, w ktorym rodząca porodźi. A uważać mamy, że nie czyni wzmianki Prorok o Mężu tey rodzącey, gdy mowi o Narodzeniu tego Sprawiedliwego, ktory się tylko narodźił, nad zwyczay y bieg przyrodzony, ktory iest z Męża y Niewiasty, iako o nim namienił Izaiasz 7. 14. gdy mowi: *Audite Domus Iacob, Deus dabit vobis signum, Virgo concipiet.* Słuchay Domie Iakobow, Bog da wam znak, Panna porodźi. Wszyscy zaś inni Swięci pomienieni zrodźili się z niewiasty y męża według ćiała, poczęći w grzechu, y wszyscy byli grzesznicy, y sam Moyzesz Swiątobliwszy nad Oycow naszych y Prorokow zgrzeszył, y wyznawa ustami swemi że zgrzeszył, o Sprawiedliwym zaś mowi Izaiasz. 53. 9. *Qui nunquam peccavit, nec inventum est mendacium in ore ejus.* Ktory nigdy nie zgrzeszył, ani znalazł

się

ſię fáłſz w uśćiech iego. O innych wſzytkich Swiętych mowi Bog przez Ioba 25. *In omnibus Sanctis ſuis non eſt inventus ſine pravitate.* We wſzytkich Swiętych iego nie znalazł ſię żaden bez grzechu. Y Ieremiaſz Prorok mowi: 17. 9. *Corda hominum prava.* Serca ludzkie przewrotne.

ROZDZIAŁ Czternaſty.

O ślepocie Zydow, że nie wierzą iż Chryſtus przyſzedł, ani rozumieią.

BOię ſię moy Rabinie żeby ſię nie ſpełniło nad nami co rzekł Pan przez Izaiaſza Proroka. *Cecidit cæcitas ſuper Iſrael, quæq; intravit plenitudo Gentium.* Padła ślepota ná Izraela, ktorzy weſzli w mnoſtwo Narodow. Y znowu mowi 9. *Audientes audient, & non intelligent, & videntes videbunt, & non cognoſcent, quia corda iſtius gentis ſunt ingroſſata.* Słuchaiący ſłuchać będą, á nie zrozumieią, á patrzący obaczą, á nie poznaią, iż ſerca tego narodu ſą zakamiałe. Y ieſzcze 6. 10. *Excæca cor populi hujus, & obdura aures ejus, ne fortè addiſcant & convertantur ad me, & ſanem eos.* Záślep ſerce ludu tego, y zatkay uſzy iego żeby znać ſię nie nauczyli y nie nawroćili do mnie, á uzdrowiłbym ich. Y rzekł Izaiaſz. *Vsquequo Domine, & dixit: quousq; ſint civitates deſertæ, & maneat domus ſine habitatore.* A pokiż Panie, y rzekł: poko miaſta będą ſpuſtoſzone, y zoſtanie dom bez mieſzkańca. Rzekł także Daniel 4. *Claude ſermones, & involve Prophetiam.* Zamkniy mowy, y zatrudniy Proroctwo. Y Ieremiaſz 1. *Peccatum Iudæ ſcriptum eſt ſtylo ferreo in lapide adamantino & extenſum ſuper latitudinem cordis eorum.* Grzech Iudy napiſany ieſt ſtylem żelaznym ná kamieniu dyamentowym, y rozćiągniony nad ſzerokość ſerca ich.

Y Izaiaſz 3. *Cognovit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui, populus autem meus non intellexit.* Poznał woł dźierżawcę ſwego, y ośieł żłob Pana ſwego, lud zaś moy nie zrozumiał. Ieremiaſz. *Milvus & Hirundo, & Ciconia ſciunt tempus adventûs ſui, populus autem meus non cognovit me.* Kania y Iaſkołka, y Bocian wiedzą czas przyśćia ſwego, lud zaś moy nie poznał mnie. A to wſzytko moy Rabinie powiedźiano o nas, bo nie poznaliśmy przyśćia tego Sprawiedliwego Pana. Y o nas powiedźiał Pan przez Izaiaſza 8. *Elongate foras gentem cæcam, & non habentem oculos, & ſurdam, & non habentem aures.* Oddalćie precz narod ślepy, y nie maiący oczu, y głuchy, y nie maiący uſzu. A toż wſzyſcy zebrani ſą, y cóż chciał mowić Prorok przez te ſłowa, tylko że nas Bog odrzućił, iż nie poznaliśmy czaſu tego Sprawiedliwego prędzey, y zgromadźił do śiebie w Wierze Narody miaſto nas. Nad czym zadźiwowawſzy ſię Dawid rzekł w Pſalmie LXXVI. *Hæc enim mutatio Dexteræ Excelſi.* Ta bowiem odmiana Ręki Boſkiey. My iednak pod władzą Boſką ieſteśmy w przypadku tym naſzym, y w niewoli tey, ktora ieſt bez końca, w ktorey zoſtaiemy iuż od tyśiąca lat, co iednak nie przytrafiło ſię tak zle Oycom naſzym, ktorzy czćili bałwanow, y zabili Prorokow, y przeſtąpili byli Prawo z całego ſerca ſwego.

ROZDZIAŁ Pietnaſty.

Iako ślepotę Zydowſką y niedowiarſtwo koło Chryſtuſa opowiedźieli Prorocy.

BOię ſię moy Rabinie żeby dla tego iż nie uwierzyliśmy w Sprawiedliwego tego nie przytrafiło ſię nam, y nie ſpełniło to, co mowi Bog przez Izaiaſza 29. 11. *Erunt Prophetiæ*

tan-

tanquam verba libri clausi, qui dabitur lectori, & dicetur, iste liber clausus est, nescio quid est in eo, & tunc dabit nescienti literas, & dicet non sum lector ego. Będą Proroctwa iakoby słowa Księgi zamkniętey, ktora dana będzie Czytelnikowi, y powiedzą, ta Księga zamknięta iest, niewiem co iest w niey, a w ten czas dana będzie niewiadomemu Pisma, y rzecze, nie iestem ia Czytelnik. A ktoreż zamknięcie Księgi większe iest moy Rabinie, iako zamknięcie ktorym zamknął Bog serca nasze, iuż od tysiąca lat y daley, á nie możemy poznać przez Proroctwo nam podane od Prorokow przyścia tego Sprawiedliwego, dla czego w inszym mieyscu rzekł Bog przez Proroka. *Desolabit Ierusalem, & corruet Domus Sancta.* Spustoszone będzie Ieruzalem, y upadnie Dom Swięty. Powiedział táкże w Roz: 1. Ziemia nasza spustoszona, Miasta nasze spalone, y zostanie Syon iako chata w Winnicy spustoszoney. To iest moy Rabinie od tysiąca lat y daley, y ieszcze mowi tenże Izaiasz w Roz: 25. *Domine Deus exaltabo Nomen tuum, quia posuisti Civitatem in tumulum, & domum in confusionem, ut non sit usquam in æternum.* Pánie Boże wywyższę Imię twoie, boś położył Miasto w ruinie, á dom w zamieszaniu, aby nie był nigdy na wieki. A w Roz: 30. rzekł: *Contere populos contritione vasis fragilis, in quo non remaneat pars ad portandum carbonem ignis, nec hauriendam guttam aquæ.* Skrusz ludzi skruszeniem naczynia słabego, w ktorymby nie zostało części do noszenia ognia wągla, ani do czerpania krople wody. Spełniło się tákże moy Rabinie co powiedział Daniel w Roz: 9. *Postquam fuit occisus Christus, remanebit desolatio perpetua.* Po zabiciu Chrystusa zostanie spustoszenie wieczne. W ktorym spustoszeniu iesteśmy iuż od tysiąca lat y daley. Powiedział tákże Izaiasz w Roz: 24. *Relicta est in Vrbe solitudo, & sibilabit terra eorum sibilo usq; in sempiternum.* Zostawione iest w Mieście opu-

opuszczenie, y szemrać będźie źiemia ich szemraniem aż ná wieki. Powiedźiał tákże Ieremiasz 5. 6. *Argentum reprobum vocate illos, quia Dominus proiecit eos.* Srebro odrzucone zwiyćie ich, bo Pan odrzućił ich. Powiedźiał tákże Izaiasz w Roz: 1. *Ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis, quas succendistis vobis.* Chodźćie w świätłośći ognia waszego, y w płomieniu, ktory zgasiliśćie sobie. W ktorym płomieniu my iesteśmy iuż od tysiąca lat. Y powiedźiał także Amos w Roz: 5. *Domus Israël cadet, & non est qui erigat eam.* Dom Izraela upadnie, á nie masz ktoby go podniosł. A widźi mi się moy Rabinie że Bog dopuśćił ná nas tę ruinę po przyśćiu Sprawiedliwego tego, po ktorym Proroctwie żaden nie powstanie z między nas, iáko prorokowano nam, bo trwamy w niedowiarstwie, nie przyimuiąc Wiary iego, ale zapieraiąc. Powiedźiał tákże Ozeasz w Roz: 1. *Cum accubuit Mulier super terram, & peperit, dixit Deus voca nomen ejus sine misericordia, quia non miserebor populi hujus.* Gdy uległa Niewiasta ná źiemię, y porodźiła, rzekł Bog, nazwiy imię iego bez miłosierdźia, bo się nie zmiłuię nad ludem tym. A ieżeli Bog odrzućił nas y nie zmiłuie się nad nami, iáko doznaliśmy iuż od tysiąca lat y daley, á coż zá pożytek iest mieć prawo, Obrzezanie, y Szabasu zachowanie. Powiedźiał Izaiasz 43. 8. *Educ foras populum cæcum, sicut eduxit nos terrâ nostrâ Deus verus & gloriosus.* Wyprowadź precz lud ślepy, iako wyprowadźił nas z źiemie naszey Bog prawdźiwy y chwalebny. Iuż od tysiąca lat y daley powiedźiał tenże w Roz: 26. *Vetus error abijt.* Dawny błąd odszedł. A coż iest starego tylko zakon nasz, ktory oddalił się od nas moy Rabinie z Krolem, z ofiarą, z paleniem wonnośći, z Ołtarzami, y coż gorzey przytrafić się nam będźie mogło, y co iest czego czekamy, czyliż nie widźiemy że rozproszył nas po czterech częśćiach

śćiach świata w rozſypkę, iáko nam opowiedźieli Moyzeſz, Ieremiaſz, Izaiaſz, y inśi Prorocy. Atoli iednak pod władzą Boſką ieſteśmy, y do niego ućiekamy śię w każdym rażie.

ROZDZIAŁ Szeſnaſty.

Pokazuie odrzucenie Zydow dla ich przewrotnośći, á wybranie Narodow dla ich Wiary.

BOię śię moy Rabinie iż gdy my nazywamy śię iáko y ty ſynami Iakobowemi y Izraelowemi, żeby iuż nie ſpełniło śię to, co mowi Bog przez Izaiaſza 65. 15. *Interficiet te Deus ô Iſràël, & vocábit ſervos nomine alieno.* Zabiie ćię Bog o Izraelu, y nazwie ſługi imieniem cudzym. Obawiam śię żebyśmy z tych ſług nie byli, ktorym ma być dane to imię, według ktorego Moyzeſz powiedźiał Deute: 28. 44. *Erunt Gentes in capite, & populus incredulus in cauda.* Będą Narody w głowie, á lud niewierny w ogonie. Iako my ieſteśmy iuż od tyśiąca lat y daley. O tamtych rzekł Salomon 3. Reg: 8. *Domine Deus cùm venerit alienigena ad domum ſanctam tuam, & invocaverit nomen tuum benedictum, & exaudi eum Domine Deus meus, ut diſcat univerſá terra nomen tuum timere, ſicut populus Iſràël.* Pánie Boże, gdy przyidźie cudzoźiemiec do domu Swiętego, y wzywać będźie Imienia twego błogosławionego, wyſłuchay go Pánie Boże moy, ażeby śię nauczyła cała Ziemia bać Imienia twego, iako lud Izraelſki. Z czegoż śię tedy chlubić będźiemy moy Rabinie, y czemu gardźiemy Narodami, gdyż Salomon uczynił ie uczeſtnikami w boiaźni Bożey, y w przybytku świętym z nami, y podobno Bog niegodnych nas wyrzućił z tego przybytku, y dał go tym, o ktorych także mowi Moyzeſz: *Hæc dicit Dominus Deus, replebitur terra tota glo-*

riâ

riâ Domini. To mowi Pan Bog, napełniona będźie cała źiemia chwałą Pańſką. Y o nich rzekł Dawid w Psalmie 21. 28. *Prævenient & convertentur ad Dominum univerſi fines terræ & mille generationes.* Uprzedzą y nawrocą ſię do Pana wſzytkie granice źiemie y tyśiąc rodzaiow. O nich także rzekł Izaiaſz 60. 1. *O domus David ſancta venit lumen tuum & gloria Domini ſuper te orta eſt &c. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in ſplendore ortus tui. Leva in circuitu oculos, & vide; omnes iſti congregati ſunt & venerunt tibi, & filij extranei ædificabunt muros, & Principes eorum ſervient tibi.* O domie Dawidow Swięty, przyſzło światło twoie, y chwała Pańſka nad tobą weſzła &c. Y chodźić będą Narody w świetle twoim, y Krolowie w iaſnośći wſchodu twego, podnieś na okolicz oczy, á obácz; wſzyſcy ći zgromadzeni ſą y przyſzli tobie, á ſynowie poſtronni wyſtawią mury, y Xiążęta ich ſłużyć tobie będą. A ktorzyż ſą ći ſynowie poſtronni moy Rabinie, ktorzy przyſzli do Pana Boga, tylko Narody, ktore ſłużyły bałwanom, ktorzy byli poſtronni od Boga y ſami Xiążęta, y Krolowie ich, o ktorych powiedział Bog, ktorzy chodźić będą w światłośći domu świętego, á my będźiemy w ćiemnośćiach daley od niego, y ieſteśmy iuż od tyśiąca lat. Powiedział ieſzcze tenże Prorok o nich 65. ℣. 1. *Ecce gentem quam neſciebas vocabis, & Nationes quæ te non cognoverunt, ad te venient.* Oto Narod ktoryś zaniedbał powołaſz, á Rodzaie ktore ćię nie poznały, do ćiebie przyidą. Co iuż w rzeczy ſamey widźiemy dziś od tyśiąca lat y daley, á że Chryſtus poſtany według Zakonu nam danego przyſzedł, y Narody ktore go nie znały przyſzły do niego, á on im dał prawo nowe, czyſte y święte, ieſzcze ma Piſmo u tegoż Proroka w Roz: 45. *Concordaverunt, & Reges eorum congregati ſunt in Fide Dei.* Zgodzili ſię, á Krolowie ich zgromadźili ſię w Wierze Boſkiey

ſkiey. Y obawiam ſię moy Rabinie żeby o nich nie powiedziano w tymże Roz: 20. *Congregamini omnes & venite gentes quæ ſalvatæ eſtis per Deum ex Gentibus.* Zgromadźcie ſię wſzyſcy, y przydźcie Narody, ktore zbawione ieſteście od Boga z Narodow. Y o poſpolſtwie rzekł Izaiaſz 65. 1. *Quæſierunt me & non interrogabant, & invenerunt me, qui non quærebant me.* Szukali mię, á nie pytali ſię o mnie, y znaleźli mnie, ktorzy nie ſzukali mnie. O nich mowi Ieremiaſz 3. 57. *Congregabuntur omnes in Nomine Domini in domo ſancta, & non ambulabunt in pravitate cordium.* Zgromadzą ſię wſzyſcy w Imię Pańſkie do domu świętego, y nie będą chodźić w przewrotnośći ſerc. O nich tenże Prorok powiedział 16. 19. *Ad te venient omnes gentes ab extremis finibus terræ, & dicent. Non hæreditaverunt Patres noſtri niſi mendacium & iniquitatem.* Do ćiebie przyidą wſzytkie Narody od oſtatnich granic źiemie, y rzeką. Nie dźiedźiczyli Oycowie naśi tylko w kłamſtwie á nieprawośći. Y o nich rzekł Sofoniaſz 3. 9. *Datum eſt gentibus, ut loquerentur ſimul in Nomine Domini, & ſervient ei humero uno, omnis homo de loco ſuo, & omnes incolæ gentium.* Pozwolono Narodom ażeby mowili ſpołecznie w Imię Pańſkie, y ſłużyli iemu barkiem iednym, każdy człowiek z mieyſca ſwego, y wſzyſcy mieſzkańcy Narodow. Y o nich powiedział Zacharyaſz 2. 19. *Lætare domus Syon, quia ego veniam ad te, & habitabo in medio tui in illa die, & appropinquabunt Deo gentes in multitudine ſua.* Cieſz ſię domie Syona, bo ia do ćiebie przyidę, y mieſzkać będę w pośrzodku u ćiebie w on dźień, y zbliżą ſię do Boga Narody w wielkośći ſwoiey. Mowi tenże Prorok: 8. 20. *Hæc dicit Dominus Exercituum, venient gentes multæ de locis multis, & dicet vir ad vicinum ſuum, vadamus & quæramus Dominum Deum in bono.* To mowi Pan Woyſk, przyidźie Narodow wiele z mieyſc ſwoich, y rzecze mąż do ſąśiada ſwego,

podźmy y ſzukaymy Pana Boga w dobrym. A to wſzytko moy Rabinie ſpełniło ſię teraz y ſpełnia ſię w oczach naſzych, że wſzytkim widźiſz ludźie y Narody czytaią Księgi Zakonu y Prorokow wſzytkich, y Pſałterz, porzućiwſzy bałwany ſwoie, żaden z nich nie wierzy przez rękę Moyzeſza, ani Aarona, ani ktorego z Prorokow naſzych, ani cokolwiek pozoſtaie wiary bałwochwalſkiey od tamtego czaſu, kiedy uwierzyli w Sprawiedliwego tego, o ktorym mowi Abakuk 3. 13. *Egreſſus es Domine ad ſalutem populi tui, ad ſalutem cum Chriſto tuo.* Wyſzedłeś Panie ná zbawienie ludu tego, ná zbawienie z Chryſtuſem twoim.

ROZDZIAŁ Siedmnaſty.

O ożywieniu Narodow y zabiciu Zydow, co ſamo obiaśni ſię w Rozdźiale naſtępuiącym.

BOię ſię moy Rabinie żeby Bog Zwyćiężca chwalebny nie ożywiał tych Narodow przez Wiarę, á nie zabiiał nas w niedowiarſtwie naſzym, iáko ſam mowi przez uſta Izaiaſza Proroka 65. 12. *Pro eo, quod vocavit, & non reſpondiſtis, hæc dicit Dominus Deus. Ecce ſervi mei comedent, & vos eſurietis, ecce ſervi mei bibent, & vos ſitietis, ecce ſervi mei gaudent in exultatione cordis, & vos concutiemini præ amaritudine cordis, & interficiet te Deus ô Iſràël, & vocabit ſervos tuos nomine alieno, in quo benedixit illis, qui eſt benedictus ſuper terram, Amen.* Zá to że wołał, á nie ſłuchaliśćie tego, mowi Pan Bog. A to ſłudzy moi ieść będą, á wy będźiećie łáknąć, á to ſłudzy moi pić będą, á wy będźiećie pragnąć, á to ſłudzy moi ćieſzą ſię w radośći ſerca, á wy ſię rozśiędźiećie od gorzkośći ſerca, y zabiie ćię Bog o Izraelu, y nazwie ſługi twoie imieniem cudzym,

w kto-

w ktorym pobłogosławił im, ktory iest błogosławiony na ziemi, Amen. Y my widźiemy tych, ktorzy odebrali to imię błogosławionych od Boga na źiemi, ktory nas rozproszył w niewolą po czterech częściach świata iuż od tyśiąca lat. Y oczywiśćie znać na nas znaki gniewu Bożego nie do ukarania, ale do zburzenia, y to iest zatracenie, ktorym Bog groźił, iż zabiie Izraela, á te Narody, ktore nazywa sługami, odbiorą imię, ktore Bog obiecał, ale nie przed zátraceniem pierwszego imienia naszego, podług porządku słow Bożych przez Izaiasza, y głod y pragnienie, ktore ćierpieć będźiemy, nie iest chleb albo woda, ale serc y dusz płonność y głod słowa Bożego, iako Prorocy obiaśniaią przez Amosa 8. co ty moy Rabinie wiesz lepiey niż ia, atoli iednak pod władzą Boską iesteśmy, co ná nas dopuszcza.

ROZDZIAŁ Ośmnasty.

Iáko Narody przez Wiarę ożywione maią nieskaźitelne zachowania nowego Zakonu.

BOię śię moy Rabinie żeby Narody nie były usprawiedliwione iuż od tyśiąca lat po śmierći IEZUSA w Ieruzalem, bo nic dobrego nie mieli nim uwierzyli w Bogá y Chrystusa, y Apostołom, ponieważ oni znać byli owe ryby, y te bestye, o ktorych mowi Abakuk Prorok. *Quæ non habent Ducem*, ktore nie maią Wodza. Y tę Narody oczyśćione przez Wiarę maią posty swoie y zachowania prawa nowego, y maią wszytko to co do ochędostwa należy, w Zakonie dawnym Żydowskim zawarte. Widźisz że każdym ięzykiem, y ná każdym mieyscu, ná Wschodźie, y ná Zachodźie Narody są ktore wyznaią Imię Pańskie, á nie uwierzyli w niego przez

 Moy-

Moyzeſza, ani przez ktorego z Prorokow. Lubo ſą uczeni w Piśmie, y we wſzytkich Księgach Prorockich, ale Bog powołał ich przez Uczniow Sprawiedliwego, ktory wyſzedł z Bogiem dla zbawienia ich, iako ſam Bog Błogoſławiony y Chwalebny opowiedźiał przez uſta Abakuka Proroka, á ći Uczniowie iego byli ſynowie naſi z ſynow Izraelſkich, ktorzy inaczey żowią ſię Apoſtołowie. Barzo ſię obawiam moy Rabinie żeby ći nie byli tamtymi, o ktorych powiedźiał Bog przez uſta Dawida w Pſalmie: *In omnem terram exivit ſonus eorum, & in extremis finibus extenſa verba eorum.* Ná wſzytkę ziemię wyſzedł dźwięk ich, y ná oſtatnie granice wyſzły słowa ich. A słowa Prorockie wyraźnie pokazuią nam że o tych Piſmo mowi, á nie o nas, gdy ma: y nie będźie ięzyka ani mowy, ktoraby nie uſłyſzała głoſu ich. A to nie może ſię mowić o ięzyku naſzym Zydowſkim, ktoreż bowiem Narody posłuſzne ſą Przykazaniom Moyzeſza, Aarona, y owſzem oni zabiiali Narody y odegnali ie od ſiebie. Te zaś Narody wiedzą o Moyzeſzu y Prorokach, y poznaią Boga, y zachowuią Prawo nowe, iako Apoſtołowie nauczyli ich. Atoli iednak ſtworzenie Boſkie ieſteśmy.

ROZDZIAŁ Dźiewiętnaſty.

O obraniu Apoſtołow ná mieyſce Prorokow.

BOię ſię moy Rabinie żeby to co Zacharyaſz Prorok powiedźiał 13. 7. *Percutiam Paſtorem, & diſpergentur Oves gregis.* Uderzę Paſterza, á rozproſzą ſię Owce trzody. Nie ſpełniło ſię, kiedyśmy uderzyli Paſterza tych Dźieci y Swiętych Apoſtołow, á w ten czas my Owce rozproſzeni ieſteśmy po całym świećie, á ći ſynowie naſi, to ieſt Apoſtołowie powſtali

ná

na mieyſce Prorokow, co iawno ieſt z tego, że Bog po nich nie poſłał nam Proroctwa, ani nam oznaymił co przez widzenie. Boię ſię moy Rabinie żeby te dźieci nie byli Apoſtołowie, o ktorych powiedźiał Bog przez uſta Ioęla Proroka 2. 28. *Senes noſtri ſomnia ſomniabunt, & pueri veſtri viſiones videbunt.* Starcom naſzym ſny ſię śnić będą, á dźieci waſze widzenia widźieć będą. Zapewne moy Rabinie ſtarcowie ſą Prorocy naśi, ktorym ſię sniło o Wierze Narodow, ktorey doſtąpiły te dźieci to ieſt Apoſtołowie, y widźiały, á o tych dźiećiach powiedźiał Dawid Prorok. *Venite filij, audite me, timorem Domini docebo vos.* Podźćie ſynowie, ſłuchaycie mnie, boiaźni Bożey nauczę was. A Bog nie zowie ich ſynami w wielkiey liczbie, ale ich tylko mianuie Izraelem pierworodnym według ſpoſobu mowienia poſpolitego, á w inſzym Pſalmie mianuie te dźieci ſynami, gdy mowi: *Filij tui ſicut plantæ novellæ.* Synowie twoi iako latorośli młodoćiane. O Izraelu moy Rabinie rzekł Bog przez uſta Izaiaſza 5, 7. *Vinea Dei Exercituum fuit domus Iſraël, expectavit, quòd veniret cum uva, & venit cum ſpinis, propter hoc ego adducam, qui deſtruet illam in conculcationem.* Winnica Boga Woyſk był dom Izraela, oczekiwał po niey iagod, á doczekał ſię głogu. Dla tego Ia zeſzlę ktory zburzy ią ná podeptanie. A o pomienionych ſynach Boſkich ktorzy ſię nazywaią Apoſtołami, rzekł Bog przez uſta Izaiaſza 13. *Non modò erubeſcet Iacob, nec liquefiet facies ejus, ſed tunc quando videbit de filijs ſuis illos, quos creaverunt manus meæ ſanctificatos ante oculos ſuos.* Nie teraz wſtydźić ſię będźie Iakob, ani ſię rozpłynie twarz iego, ale w ten czas, kiedy obaczy z ſynow ſwoich tych, ktorych ſtworzyły ręce moie poświęconych w oczach ſwoich. A gdyby byli moy Rabinie ſynowie ći poświęceni w oczach naſzych, według obrzędu Zakonu naſzego, nie mogłoby ſię o nas mowić, żeby-

śmy

śmy śię mieli wſtydźić za to, y topnieć twarzy naſze, ale zawſtydzenie twarzy Iakoba y ſpuſtoſzenie ieſt to, że ći ſynowie ktorych Bog ſtworzył ręką ſwoią, to ieſt Apoſtołowie ſą poświęceni w oczach naſzych, a nie według Zakonu naſzego, dla tego Bog daie do zrozumienia, że prawo naſze nie ieſt Prawo ich; powiedział także Bog przez uſta Ieremiaſza 31. 19. *In illa die non dicent, Patres noſtri comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt.* W on dźień nie rzeką, Oycowie naśi iedli iagodę przykrą, a zęby ſynow drętwieią. Iako niewierność Zydowſka nie ſzkodźiła wierności Apoſtolſkiey, ani ſzkodźić będźie, y dla tego piſze Ezechiel 18. 3. *Vivo ego dicit Dominus, ſi eſt ultra proverbium iſtud in Iſraël.* Zyię Ia mowi Pan, ieżeli będźie daley przyſłowie to w Izraelu, Bo nigdy żaden z Apoſtołow po odebraniu Wiary nie powrocił śię do Wiary naſzey, zaczym nie czuią przykrośći niewiernośći naſzey, iako zęby naſze drętwieią po grzechu Oycow naſzych. Ieſzcze o tychże ſynach moy Rabinie to ieſt o Apoſtołach mowi Bog przez uſta Izaiaſza Proroka 63. 9. *A quo transmigrationem miſi à populo meo, filij autem qui erunt fideles, Deus erit Salvator eorum in omnibus anguſtijs eorum, & vultus ejus cuſtodiet eos in charitate ejus, & in clementia redemit eos, & propitius erit eis in longitudine dierum.* Od ktorego czaſu przeniesienie oddaliłem od ludu mego, ſynowie zaś ktorzy będą wierni, Bog będźie Wybawićielem ich we wſzytkich przykrościach, y twarz iego ſtrzedz ich będźie z miłośći iego, a w łaſkawośći odkupi ich, y miłośierny im będźie w długośći dni. Prawdźiwa to moy Rabinie że ći ſynowie o ktorych mowiemy, zawſze byli gruntowni, ani Bog oddalił śę od nich od tego czaſu, kiedy odkupił Krol on Sprawiedliwy Miſtrz ich, ale śię oddalił od nas, a był zawſze z nimi; y o tych także ſynach to ieſt Apoſtołach powiedźiał Mądry IEZUS Syn

Syra-

Syracha w Księdze ſwoiey 9. 3. *Audite filij chariſſimi, & operamini in ſalutem, quia honorat Deus Patrem in filijs.* Słuchayćie ſynowie naymileyśi, y pracuyćie około zbawienia, bo czći Bog Oyca w ſynach. Y iako rozumieć mamy o czći tey, obiaśnia Bog przez uſta Malachiaſza 4. 6. *Mittet Deus Eliam, qui convertat corda Patrum noſtrorum ad filios.* Zeſzle Bog Eliaſza, ktoryby nawroćił ſerca Oycow naſzych do ſynow. O moy Rabinie, gdyby Bog miał nawroćić ſerca ſynow, to ieſt Apoſtołow do Oycow, gdyż ſię to rozumieć ma o Wierze, tedy ći ſynowie, to ieſt Apoſtołowie byliby z wami w tey niewoli, ktora ieſt bez końca, iako y Oycowie naśi, y my ieſteśmy. Ale iż Bog ſporządźił, że ſerca Oycow miałyby ſię do ſynow nawracać, coż ieſt, na co czekamy moy Rabinie? y czego wyglądamy? A ieżelibyśmy chćieli rzec: że inśi być muſzą nie Apoſtołowie, o ktorych rozumieć mamy namienione ſłowa, ći być muſzą w teyże niewoli iako y my, ponieważ drogą tego Sprawiedliwego nie udali ſię, ktorey Apoſtołowie mocno ſię chwyćili, y uczyli iść zá nią, á dla tego maią cześć Oycow w tym, że o Oycach mowi Piſmo, iż ſię do nich nawroćić maią. Gdy tedy moy Rabinie ſynowie naśi przyſtąpili pierwey niż my do Wiary Boſkiey, ieżeliby ſię ſerca naſze nawroćiły do ſynow, ſerca ich nawrocą ſię do nas. Iako mowi Bog Naywyżſzy: *Erunt populus unus, animus unus in Deo Glorioſo & Victorioſo.* Będźie lud ieden, umyſł ieden w Bogu Chwalebnym y Zwyćięzcy. Bo nie mamy rozumieć o tym nawroceniu inaczey, tylko z niedowiarſtwa do Wiary, y do nauki tego Sprawiedliwego, ktory ieſt Miſtrzem zbawienia tych, ktorzy wierzą wniego, á iako powiedźiał Dawid o nim: *Ipſe eſt, cujus Sacerdotium erit ſecundum Ordinem Melchiſedech in æternum.* Ten ieſt, ktorego Kapłańſtwo będźie według Porządku Melchiſedechowego ná wieki. Ktory ofiarował

rował Ofiarę Chleba y Wina: á był Melchiſedech Kapłan Boga Naywyżſzego przed Aaronem. Y uważ moy Rabinie, iáka ieſt rożnica miedzy Ofiarą Aarona, y Sprawiedliwego tego Pana: *Dixit Dominus Domino meo, tu es Sacerdos in æternum.* Rzekł Pan Panu memu, ty ieſteś Kapłanem na wieki. Nie do czaſu iako Aaron, ktory umarł maiąc ſto dwadźieścia lat. Znowu Ofiara Aaronowa były męſa, á Ofiara tego Sprawiedliwego Pana był Chleb y Wino według porządku Melchiſedechowego, w ktorych ſłowach Pan przez Proroka pokazuie oczywiśćie, iż Ofiara Aaronowa miała ſię ſkończyć przy zaczęćiu tey Ofiary na wieki, y ſporządzenie ofiarowania. Ale Aaron uſtałby, kiedyby ſię zaczęła Ofiara Chlęba y Wina wiekuiśćie trwać maiąca. O tym moy Rabinie ieſzcze mam mowić, oſobliwię powiem nięco o tych Synach Bożych, co mi przychodźi na pamięć, o ktorych powiedźiał Bog przez uſta Iezuſa Proroka Syna Cethona 1. *Erit locus in quo dicitur, Vos eſtis Filij Dei vivi.* Będzie czas w ktorym ſię mowi, Wy ieſteśćie Synowie Boga żywego. Tym mieyſcem moy Rabinie bez wątpienia ieſt Kośćioł, bo Prorok mianuie mieyſcęm, ale ktore będźie mieyſcę, bo Synagoga ktora ieſt mieyſcem pierwſzym iuż była, á Synagogę nazywa Bog przez uſta Moyzeſzą y Aarona, y wſzytkich Prorokow, pierwiaſtki moie, ale w wielkiey liczbie, y iákoby każde w oſobnośći tych ſług z Narodow nazywa ſynami Boſkiemi. O tych ſynach mowi także Bog przez uſta Moyzeſza Proroka Deut; 43. *Sanguinem filiorum ulciſcetur, & lavabit terram populi ſui.* Krwie ſynow zemśći ſię, y omyię źiemię ludu ſwego. A my moy Rabinie zabiliśmy Prorokow, a nie uczynił zemſty z nas, tylko przez LXX. lat, ale zabiliśmy Apoſtołow y Sprawiedliwego Miſtrza ich, uczynił Bog zemſtę z ſynow iuż od tyśiąca lat y daley, á przez śmierć ich omył Bog źiemię ludu ſwego

go

go, á nie nazwał ziemię ſynow Izraela, o ſamychże ſynach powiedział Dawid w Pſalmie 26. *Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filij fideles.* Iáko ſtrzały w ręku mocarza, ták ſynowie wierni. Przyrownywa bowiem Prorok tych ſynow wiernych ſtrzałom wypuſzczonym z ręku mocarza, bo Bog Wſzechmogący poſłał ich ná dwanaśćie częśći świata po czterech kątach świata wiernych tych ſynow z nauką Prawa, Pſałterza, y Prorokow. Moyzeſza záś y Aarona nie poſłał ná ſtronę od domu świętego do uczenia, bo ani do Indyi, ani do Rzymu, ani do innych mieyſc, okrom Ziemie Swiętey nie poſłał ich opowiadać Nauki, Zakonu, y Prorokow, ale ći wierni ſynowie ták rozproſzeni y poſłani po całym świećie przed obliczem Boga ná mieyſcu nas, po wygubieniu Izraela y imienia naſzego, o czym dobrze namienia Dawid w Pſalmie, gdy mowi: *Pro Patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos Filios Reges & Principes.* Zá Oycow twoich narodźili ſię tobie ſynowie, poſtanowiſz ich ſynami Krolow y Xiążętami. A przez tych ponowione ieſt Prawo pierwſze według porządku Melchiſedecha, ktory Ofiarę Boſką poſtanowił ná Chlebie y Winie, ktorego udźielił Abraam przyiaćiełowi Boſkiemu, iako mamy tego w Piśmie pewność, u ktorego Bog zá ſprawą tych przemienił Ofiarę naſzę, iáko przemienił imię naſze, y iáko przemienił prawo naſze według Ciała w prawo duſzne. A gdyby był Bog rzekł naſzemu Moyzeſzowi, iako rzekł przez uſta Dawida Meſſyaſzowi, albo Chryſtuſowi. *Tu venies Sacerdos in æternum ſecundùm Legem Moyſi & Aaron.* Ty przyidźieſz Kapłanem ná wieki według Prawa Moyzeſzowego y Aaronowego. Trwałoby to Prawo; ale rzekł: *Tu es Sacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech.* Ty ieſteś Kapłanem ná wieki według porządku Melchiſedechowego. A przyiaćiel Boſki udzielał z Ofiary Chleba y wina, á nie z

F Ofia-

Ofiary mięſa. Służą tu ſłowa Moyzeſzowe, gdy rzekł Lev: 6. 10. *Comedetis vetuſtiſſima Veterum*. Będziecie ieść ſtare rzeczy nad Staiemi. Przez co rozumie Ofiarę Melchiſedecha, y znowu. *Et novis ſupervenientibus*, á za naſtąpieniem nowych, to ieſt po ogłoſzeniu Ofiary nowego Teſtamentu, ſtare rzeczy waſze porzucicie. Iednak Boſkie ſtworzenie ieſteśmy w każdym razie.

ROZDZIAŁ Dwudźieſty.

O odrzucenin ofiary Zydowſkiey, á wybraniu SAKRAMENTV Chrześciańſkiego.

BOię ſię moy Rabinie żeby nas Bog nie odrzucił od siebie y Ofiary naſzey, á nie przyiął Ofiary Narodów, iako mowi przez Malachiaſza 11. *Non eſt mihi voluntas in vobis, dicit Dominus, neq; accipiam ſacrificium veſtrum, quoniam ab Ortu Solis usq; ad Occaſum ejus magnum eſt Nomen meum in Gentibus, quæ offerunt in Nomine meo ſacrificium mundum.* Nie mam chęci do was, mowi Pan, ani przyimę Ofiary waſzey, ponieważ od Wſchodu Słońca aż do Zachodu wielkie ieſt Imię moie u Narodow, ktore ofiaruie w Imię moie ofiarę czyſtą. Toć tedy przed Bogiem Ofiara Narodow ieſt czyſtſza aniżeli Ofiara naſza. A nadto, iż Bog odebrał nam Ofiarę czyſtą, ucząc Chrześcianow, aby ſię chronili nas dla zmazania, iako my chroniliśmy ſię Narodow zawſze, kiedy Ofiara naſza była czyſta przed Bogiem y przyiemna. Y ty moy Rabinie także wieſz co mowi Bog w Pſalmie 80. o naſzey Ofierze przez uſta Dawida Proroka: *Nunquid vidiſtis vos quod ego comedi carnes taurorum, & hircorum ſangvinem bibi.* Y czyliż widzieliście mię iedzącego mięſa bydlęce, y piiącego krew kozlą. Przez

co

co pokazuie Bog że potępia mięſne ofiary, á zkądże to u nas moy Rabinie że my ſię brzydźięmy u Narodow Ofiarą chleba y wina, ktorą poſtanowił Bog, a w niey odrzuca ofiarę mięs, gdyż Salomon opiſuie tamtę Aaronową, mowiąc: *Iſte eſt Aaron extendit manus ſuas ſuper Altare, & obtulit ſangvinem uvæ, & incenſum Deo vivo, & obtulit ſacrificium noſtrum de ſatis terræ, ſicut Melchiſedech obtulit pro Abraham.* Tento ieſt Aaron podniosł ręce ſwoie nad Ołtarzem, y ofiarował ſok iagody, y palenie wonności Bogu żywemu, y oddał ofiarę naſzę z plonu źiemie, iáko Melchiſedech ofiarował zá Abraamą. Bog tákże przez uſta Iezuſa Proroka świadczy w Roz: 19, iż my ofiarowaliśmy Ofiarę chleba, gdy mowi: *Non offeratis mihi ſacrificium panis, quoniam panes veſtri triſtitiæ ſunt, & quicunq́ comedit ex eis, contaminabitur.* Nie ofiaruyćie mi ofiary chleba, ponieważ chleby waſze żałośći ſą, á ktokolwiek ie z nich, zmazany będźie. Zaczym my ofiarowaliśmy kiedyś ofiarę chleba, ale żadna nie przyiemną ieſt ofiara Bogu z rąk waſzych. A o naſzey ofierze mięſney powiedźiał Iezus Syn Betoniego 9. *Deus magis diligit Pietatem & Miſericordiam, quàm ſacrificium carnium.* Bog barźiey kocha Pobożność y Miłośierdźie, aniżeli ofiarę mięs. Obiaśnia Bog Ofiarę Narodow przez Moyzeſza Levit: 23. *Offeretis Deo ſacrificium de levatis de area, & de expreſſione uvæ, ut benedicat vobis Deus, & cunctis operibus manuum veſtrarum.* Ofiarować będźiećie ofiarę z zebranych rzeczy z pola, y z wyćiśnienia iagody, ażeby błogosławił wam Bog, y wſzytkim dziełom rąk waſzych. Wiemy tákże moy Rabinie że Bog rozkazał na początku kłaść przed Arką przymierza chleby á nie mięſo, tákże Exodi 29. Rzekł Moyzeſz: *Offeras hircos, & cum illis panes azimos, qui panes azimi ſunt ſacrificium Gentium.* Ofiaruy kozły, á z niemi chleby przaſne, ktore chleby ſą na ofiarę Narodom. Także moy Rabinie

binie gdy Bog toż w Księdze Lev: 21. 17. przykazał Aaronowi przez Moyzesza mowiąc. *Homo de semine Aaron Sacerdotis, qui habet maculam, non offerat sacrificium de panibus, nec aliud quodcunq; sacrificium.* Człowiek z nasienia Aarona Kapłana, ktory iest zmazany, niech nie ofiaruie ofiary chleba, ani żadney. Patrz moy Rabinie iak w większym iest poważaniu Ofiara Chleba. Mowi także Bog przez Moyzesza Lev: 25. *Offeretis Deo sacrificium de omnibus habitationibus vestris panes duos de primitijs frugum, & cum panibus arietes.* Ofiaruiecie Bogu ofiarę ze wszytkich mieszkań waszych chleby dwa z pierwiastek zboża, á z chlebami baranow. 7. A naypierwey kładzie moy Rabinie chleby, á potym mięso. W innym mieyscu ma Pismo, o ktorym ty wiesz moy Rabinie. Powiedział Iezus Miły y Chwalebny w Izraelu. *Quando intraveritis terram habitationis vestræ, quam daturus est vobis Dominus Deus in hæreditatem, offeretis Deo panes in sacrificium, & sacrificium totum, & adhuc taurum cum farina purissima & pane.* Gdy wnidziecie do ziemie mieszkania waszego, ktorą ma dać wam Pan Bog w dziedzictwo, ofiarować będziecie chleby na ofiarę, y ofiarę całą, y ieszcze wołu z mąką czystą y chlebem. Toć tedy przykazał Bog Ofiarę z chleba y z mąki czystey, y przyiął ią, y taka Ofiara iest dziś u Narodow, to iest Chleb z mąki nayczystszey. O Ofierze także chleba iest wzmianka 1. Reg: 21. Gdy Dawid przyszedł do Abimelecha Arcykapłana, y prosił go o chleb, ktory odpowiedział: *Non sunt hic panes nisi Panis oblatus, quem non convenit comedere pueris tuis, quia sanctus est* Nie masz tu chleba tylko Chleb ofiarowany, ktorego się nie godzi ieść chłopiętom twoim, bo poświęcony iest. A to się powiedziało o Ofierze Chleba, y więcey powiedziećby się mogło, o czym ty moy Rabinie wiesz, ale iż Narody przydaią do Ofiary swoiey wodę, nie mamy sądzić za niesłuszną

rzecz

rzeczy bo też y w Piśmie Swiętym znayduiemy o tym przykład, to ieſt, iż Bogu czyniona była Ofiara z wody, á była przyiemna. Mamy także 2. Reg: 23. Iż dwa Młodźiani naczerpali wody z ſtudnie, ktora była przed Bramą Betleemſką, á Prorok Dawid ofiarował ią Bogu ná Ofiarę. Toć nie ieſt przećiwko Piſmu, ieżeli Narody dźiś przydaią wodę do Ofiar, ktore oddaią Bogu. Także czytamy, iako ſię namieniło, iż Aaron oddał Bogu Ofiarę z chleba y wina, á Dawid z wody, á te trzy rzeczy znayduią ſię razem w iedney Ofierze czyſtey, ile przyrodzenie znieść, y rozum naſz poiąć może, á nie mięſa bydląt tłuſtych. Eliaſz naſz, iako mamy Reg: 3. Wlał wody do ofiary mięſney, á Bog ſpuśćił ogień z Nieba, y przyiął ofiarę z wodą zmieſzaną barźiey. Anioł w poſtaći pośilił także Eliaſza podpłomykiem y wodą, kiedy Eliaſz chodźił w mocy pokarmu nadto, niż przyrodzenie pozwolić może przez czterdzieśći dni aż do Gory Bożey. Tę też Ofiarę Wina z Wodą zmieſzanego naypięknieyſzą y przyzwoitą opiſuie Salomon Prorok w Księgach Przypowieśći 9. 1. gdy mowi: *Sapientia Altiſſima communicavit Sacrificium ſuum: & paravit Menſam, tunc miſit ſervos dicens: qui eſt parvulus veniat ad me, inſipientes comedent Panem meum, & bibent Vinum meum temperatum cum aqua.* Mądrość Naywyżſza udźieliła Ofiary ſwoiey, y nagotowała Stoł, tedy poſłała ſługi mowiąc: ktory ieſt maluczki niech przyidźie do mnie, głupi ieść będą Chleb moy, y pić będą Wino moie zmieſzane z wodą. Coż moy Rabinie zgotowała zá Stoł Mądrość Naywyżſzego, tylko Ołtarz: Coż moy Rabinie ieſt Chleb y Wino mieſzane tylko Ofiara z Chleba, Wina, y Wody, ktora bywa na Ołtarzu: Ktoryż ſą głupi zaproſzeni od ſług Mądrośći tylko Narody, ktore nie znały Boga, powołane przez Apoſtołow. Y barzo dobrze mowi: Chleb ſwoy y Wino ſwoie, tym bowiem pokazuie

kazuie że ta Ofiara iest miła Bogu, do ktorego Bankietu tak wielkiego y tak duchownego nie zaprosiła Oycow naszych, ktorzy byli biegli w Piśmie, ktorzy byli zabawni Ofiarą Zakonu; ktorey także miąs ofiary nie odpuścił nam, ale nam ią odebrał iuż od tysiąca lat, co na nas przypadło dla tamtego Sprawiedliwego, przećiwko ktoremu zgrzeszyliśmy. Atoli iednak stworzenie Boskie iesteśmy.

ROZDZIAŁ Dwudźiesty Pierwszy.

Iż Bog odrzucił Posty, Szabasy, y Ofiary Zydowskie, á Chrześciańskie obrał.

BArzo się boię moy Rabinie tego słowa, ktore Bog Mocny y Chwalebny powiedźiał przez usta Malachiasza 1. 11. gdźie tak namienia o Ofierze Narodow. *Ab Ortu Solis usq; ad Occasum, Gentes offerent Sacrificium Nomini meo mundum.* Od Wschodu Słońca aż do Zachodu Narody ofiarować będą Ofiarę Imieniowi memu czystą. Gdźie uważam iż Ofiara nasza nie była przyiemna iedno na iednym mieyscu tylko, to iest w Kośćiele samym, ktore także mieysce y ofiarę odebrał nam Bog, to iest Ziemię obiecaną, á wszędy nas rozproszył po źiemi iuż od tysiąca lat, zaczym przyszło na nas y spełniło się to, co Bog rzekł o nas w podobieństwie mowiąc przez usta Izaiasza 31. 10. gdźie mowi: *Completa est vindemia, & non est de cætero collectio.* Spełniło się zbieranie wina, á nie masz w ostatku zbierania. Przyszło na nas y spełniło się co Bog rzekł przez usta Malachiasza 1. 11. gdźie tak mowi: *Non est mihi voluntas in vobis, & sacrificium non accipiam à vobis.* Nie mam chęći do was, y ofiary nie przyimę od was. Przyszło także, y iuż się spełniło co Bog rzekł przez Izaiasza 1. 12.

gdy

gdy mowi: *Sabbata vestra & festivitates vestras & sacrificium vestrum non recipiam, quia omnes vos estis in ira mea.* Szabasow waszych y uroczystości waszych y ofiary waszey nie przyimę, bo wszyscy iesteście w gniewie moim. Przyszło także y spełniło się nad nami co powiedział przez tegoż Izaiasza Bog: *Quid mihi multitudo victimarum vestrarum? quid multiplicâstis mihi sacrificium de arietibus & carnibus hircorum. Ego autem contempsi sangvinem vitulorum, & arietum carnes, & hircorum, cùm præsentaveritis eas coram me, & quis recipiet eas à vobis, non deturpetis lapides meos frustra, non offeretis ultra sacrificium, quoniam incensum vestrum & Sabbata vestra & solennitates vestras non recipiam à vobis, quia odivit illa Anima mea, si elevatis manus vestras ad me, avertam vultum meum à vobis, & si multiplicaveritis orationes vestras, non exaudiam, quoniam manus vestræ plenæ sunt sangvine, & omne sacrificium vestrum sicut cadaver fætidum, egressus atrij portæ exterioris, & ille qui mihi jugulaverit taurum, sicut qui decolaverit hominem, & ille qui obtulerit in sacrificium hircum, sicut qui obtulit carnem, & qui obtulit vinum, sicut qui offert sangvinem porci.* Coż mi po wielkości ofiar waszych, na co namnożyliście mi ofiar z baranow, y miąs kozlich. Ia zaś wzgardziłem krwią cielcow, á baranow mięsa, y kozłow, gdy ofiarować będziecie mi, ktoż przyimie ie od was, nię zaszpecaycie mi Ołtarzow nadaremnie, nie będziecie mi ofiarowac daley ofiary, poniewaź palenie wonności waszey y Szabasow waszych y uroczystości waszych nie przyimę od was, bo ich nienawidźi Dusza moia, ieżeli podniesiecie ręce wasze do mnie, odwrocę twarz moię od was, á ieżeli modlić się będziecie, nie wysłucham, iż ręce wasze pełne są krwie, y wszelka ofiara wasza iako trup śmierdzący, przechod sieni bramy zwierzchney, á ten ktory mi zabiie bydlę, iakoby zabił człowieka, á ten ktoryby mi ofiarował na ofiarę kozła, iako ktoryby ofiarował

rował mięſo, y ktoryby ofiarował wino, tak iako ten ktory ofiaruie krew wieprza. Ale obrzydzenie ofiar przed Bogiem nic inſzego nie znaczy tylko przemiany ofiary naſzey mięſney y grubey ná Ofiarę tego Sprawiedliwego Pana duchowną y ſubtelną, ktory poſtanowił ofiarować Chleb ná mieyſcu miąs, y Wodę czyſtą ná mieyſcu tłuſtośći miąs, y Wino czyſte miaſto Krwie, gdźie człowiek ofiarowany ieſt duchownie y przyiemnie Bogu, nie iáko zwierzęta pobite od nas, ktore od Proroka przyrownane ſą do trupa zgniłego, my iednak ſtworzenie Boſkie ieſteśmy, y do niego ſię ućieczemy we wſzytkim, cokolwiek ná nas przypadnie. A iż nie wierzemy moy Rabinie temu co nam powiedźiał Bog przez Prorokow, ktory opiſał iaśnie Ofiary naſze, ſłuchaymyż co mowi Bog przez Ieremiaſza 7. 22. *Invitate proximos veſtros ad ſacrificia, & comedite cum eis carnes ſacrificiorum veſtrorum, quia in die quâ eduxi Patres veſtros de Ægypto, non præcepi eis, verùm de ſacrificijs.* Zaprośćie bliźnich waſzych do ofiar, y iedzćie z niemi mięsiwa ofiar waſzych, bo w ten dźień ktoregom Oycow waſzych wyprowadził z Egyptu, nie zakazałem im tylko o Ofiarach. Alem rzekł 23. *Audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos mihi populus, ſi ambulaveritis in omnibus quæ præcipio vobis, bene erit vobis; & non audièrunt, nec poſuerunt aurem ſuam ad dictum meum.* Słuchayćie głoſu mego, á będę wam Bogiem, á wy mnie ludem, ieżeli zachowaćie wſzytko co wam zakazuię, dobrze wam będźie; á nie uſłuchali, ani nakłonili ucha ſwego do mowy moiey. A ty moy Rabinie ieſteś ten ktory to wieſz. Atoli iednak Boſkie ſtworzenie ieſteśmy we wſzytkich rzeczach, ktore ná nas przypadną.

ROZDZIAŁ Dwudźieſty Drugi.

Dowo-

Dowodźi odrzucenia Synagogi á obrania Kościoła słowem Pańskim rzeczonym do Rebeki.

BOię się moy Rabinie żeby się o Synagodze y o Kościele nie rozumiało prawdźiwe owe Pismo, ktore iest C. 23. w Pierwszey Księdze Zakonu. Gdźie mowi Pan Bog Rebece Zonie Izaakowey: *Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi venient de utero tuo, & gens gentem superabit, & major serviet minori.* Dwa narody są w żywoćie twoim, y dwoiaki lud wynidźie z żywota twego, á narod ieden zwyćięży drugi, á większy służyć będźie mnieyszemu. Moy Rabinie, iedna Rebeka była Matką Zydow y Narodow, lud większy y pierworodny była Synagoga, ktora starsza była honorem y umieiętnośćią Boską ozdobiona. Lud powtornie zrodzony, y większy przed Bogiem, były Narody w niewiernośći zostaiące, y w nieumieiętnośći swoiey. Ieżeli iednak moy Rabinie Bog zabił Izraela, iako opisuie Izaiasz, y wtedy cała obalona iest Synagoga, ktora była większa, y służyła Narodom, ktore były mnieysze, ażeby się spełniło słowo, ktore Bog powiedźiał Rebece: Narod, Narod zwyćięży. Toć o Kośćiele powiedźiał Bog przez usta Dawida Psal: 44, 10. *Astitit Regina a Dextris tuis in vestitu deaurato, distinctis coloribus adornata.* Stanęła Krolowa po Prawicy twoiey w odźieniu złotym, rożnemi kolorami przybrana. Wykład Pisma tego moy Rabinie iest ten, iż Kośćioł Narodow ktory się nazywa Krolową, rożnośćią ięzykow wszytkich, ktore mu służą, iest przybrany iakoby kolorow rozmaitośćią. Albowiem wszytkie ięzyki w Kośćiele zgadzaią się w prawdźiwym wykładźie Pisma y Psałterza, y Ksiąg wszytkich Prorockich, Synagoga nie miała tylko ieden ięzyk y przybior swoy iakoby iednego koloru, to iest Hebrayski.

ROZDZIAŁ Dwudźiesty Trzeći.

Dowodźi tegoż samego z Malachiasza Proroka.

BOię się moy Rabinie słow wzwyż często przytoczonych Malachiasza Proroka, 1. 11. *Non est mihi voluntas in sacrificijs vestris, quia ab Ortu Solis usq; ad Occasum magnum est Nomen meum inter Gentes, quæ offerunt Nomini meo Sacrificium mundum, sicut de natura sua munda sunt; Aqua, Vinum, & Farina pura.* Nie mam upodobania w ofiarach waszych, bo od Wschodu Słońca aż do Zachodu wielkie iest Imię moie miedzy Narodami, ktore ofiaruią Imieniowi memu Ofiarę czystą, iakoż z natury swoiey czyste są, Woda, Wino, y Mąka czysta. Z ktorych bywa Ofiara, y nie potrzebuią ochędożenia y mycia, iako Synagoga muśi myć mięsa do ofiar, y chędożyć wnętrzności Zwierząt, ktore na ofiarę oddane być maią, y myć mieysce ze krwie, y tłustośći ofiar, inaczeyby było obmierźienie ofiarować. W Ofierze zaś Chleba, Wina, y Wody, nie znać nic nie przystoynego Proverb: 8. *Melior est buccella Panis nihil turpe habens etiam corporaliter sumpta*, lepsza iest bułka Chleba nie maiąca nic w sobie szpetnego y całkiem ziedźiona. Rozumiem moy Rabinie że o tey Ofierze powiedźiał Bog przez Salomona Proverb: 7. *Melior est buccella Panis cum charitate, quàm vitulus saginatus cum inimicitia.* Lepsza iest bułka Chleba w miłośći, aniżeli ćielę karmne w nieprzyiaźńi. Bułka miłośći moy Rabinie czysta iest łaskawość nad łaskawość y odpuszczenie wzaiemne uraz, a ćielę nienawiśći karmne iest oko za oko, y potaiemne zaboystwo nieprzyiaćioł. Toć moy Rabinie Ofiara Kośćioła iest bułka chleba w miłośći, o ktorey powiedźiał Bog, lepsza iest bułka &c. Pięknie także opisuie Bog Kośćioł, przyrownywaiąc Ieleniom przez usta Salomo-

na Prov: 5. 19. gdźie mowi: *Cerva Deo chariſſima in æmulo ſuo, cujus verba inebrient te omni tempore, & amor illius delectet te omni tempore.* Łani Bogu ukochana w Rowienniku ſwoim, ktorego ſłowa niech ćię upoią każdego czaſu, á miłość iego niech ćię ćieſzy ná wieki. Synagoga bowiem mogłaby ſię nazwać Łanią nieiákim ſpoſobem, ale nie ieſt podobna ták wykładać Piſmo to. Względem tego oſobliwie iż nie ma Rowiennika iednego, ale wielu Rowiennikow. Rowiennicy iey byli Moyzeſz y Aaron, Daniel, Izaiaſz, Ieremiaſz, y inni podobni. A Kośćioł ieſt Bogu ukochana Łani w Rowienniku ſwoim iednym, o ktorych ieſt napiſano. *Cerva chariſſima Deo in æmulo ſuo non habens parem in nobilitate & gratia.* Łani ukochana w Rowienniku ſwoim nie maiąca rownego w zacnośći y łaſce. Tedy przydaie moy Rabinie y mowi: *Inebrient te ubera ejus omni tempore, delectare in amore illius omni tempore.* Niech ćię napawaią pierśi iey każdego czaſu, ćieſz ſię w miłośći iey ná wieki. W ktorych ſłowach opiſuie Bog Ofiarę Kośćioła każdego czaſu trwać maiącą ná wieki, przyrownywa zaś go Bog do Matki karmiącey dźieći, tákże y w tym co powiedźiał: *Inebriabo te*, napoię ćię, znaczy materyą Sakramentu duchownie ile do wina á pierśi; znaczą iż w innych częśćiach Sakramentu ieſt roſkoſzne zażywanie y doſtateczna taiemnica, ktorą Ofiara ſię odprawuie y ćieſzy ſię Kośćioł iuż od tyśiąca lat, od ktorego czaſu poſtradała Synagoga ofiary. Rowiennik zaś ten przez ktorego Kośćioł ták przyiemny Bogu ieſt Chryſtus Pan, á Pierśi iego daią Wino wieczne, z ktorego pochodźi weſele nieuſtaiące, á nie mowi że da mięśiwa y tłuſtość albo krew, ktore czynią ofiarę pracowitą, ofiarę Synagogi, ktorą nam odebrał Bog iuż od tyśiąca lat, my iednak ſtworzenie Boſkie ieſteśmy moy Rabinie, była zaś Synagoga iáko Niewiáſta, ktora miała innego Męża niby

Boga, á ſtraćiła go y Dom Swięty: á ten Kośćioł był iáko Łania ná puſzczy bez Męża, ale Bog ná mieyſcu onego. Zaczym ten Mocny y Chwalebny mowi przez Izaiaſza 63. *Puellæ ſequeſtratæ meliores ſunt quam illæ quæ habent Virum.* Panny oddalone lepſze ſą niżeli te ktore maią Męża. Także Prorok: *Ego faciam dicit Dominus Deus Vineam & flumina ad potum populo meo electo, & tu Iacob non obediens, & tu Iſràël non audiens.* Ia zaſadzę mowi Pan Bog Winnicę y Rzeki do napoiu ludowi memu wybranemu, y ty Iakobie niepoſtuſzny, y ty Izraelu nie ſłuchaiący. Iáko my moy Rabinie ieſteśmy bez poſłuſzeńſtwa, á nie mamy uſzu ani oczu, żaczym w tey niewoli naſzey iuż przeżyliśmy tyśiąc lat. Podeyrzane mi ieſt moy Rabinie y prawo naſze, ktore do gniewu porywcze ieſt, gdy mowi: Oko zá oko &c. Ale Łania ta Rowiennika maiąc iednego, mowi w Ewangeliey ſwoiey chwalebney Math: 5. 39. *Qui te percuſſit unam maxillam, ſtatue illi alteram.* Kto ćię uderzyłby w ieden policzek, nadſtaw mu drugiego. Mowi Dawid w Pſalmie 30. 20. *Quàm magna & quàm multa dulcedo tua Domine, quam abſcondiſti timentibus te, & compleviſti eàm ſperantibus in te.* Iak wielka y iák liczna ſłodycz twoia Panie, ktorąś zakrył boiącym ſię ćiebie, á pokazałeś nadźieię maiącym w tobie. Y ieſt iawna moy Rabinie iż lud Synagogi bał ſię karania prawa to ieſt dać oko zá oko, gdyż była pogotowiu exekucya. Ale lud Chrześćiański maiąc nadźieię w łaſkawośći Boga, ktory uderzony w twarz nie oddaie, zaczym nagotował im Bog, to ieſt Narodom, wielkość dobroći ſwoiey, ktorą zakrył Zydom. Atoli iednak &c.

ROZDZIAŁ Dwudźieſty Czwarty.

Iż śpiewanie Chrześćian ieſt Bogu przyiemne.

Boię ſię

BOię śię moy Rabinie iż Bog mowi o nas przez usta Izaiasza 29. 11. *Erunt Prophetæ apud nos sicut sunt verba Libri signati, quem non aperit Lector, nec ignorans literas.* Będą Prorocy u nas, ktorzy są iako słowa Księgi zapieczętowaney, ktorey nie otwiera czytaiący, ani nieznaiący śię na piśmie. O synach zaś wzwyż pomienionych ktorych Bog tak wiele razy opisał iako śię namieniło, gdy kilkakroć mowi Bog tamże 23. *Manifestabunt Sanctum Iacob, & evangelizabunt Deum Israël, & accipient ignorantes scientiam, & musici scient Leges.* Obiawią świątości Iakoba, y opowiadać będą Boga Izraelskiego, y odbiorą nieumieiętni naukę, y muzycy będą umieć Prawa. Oczywiśćie widźiemy moy Rabinie iż iuż od tysiąca lat nieumieiętni muzycy umieią y uczą Prawa naszego, á ktorzyż są nieumieiętni tylko Narody, ktorzy są muzycy śpiewaiący Psałterz nasz y Prorokow w Kośćiołach swoich, tylko Chrześćianie: O ktorych muzykach albo śpiewakach mowi Bog przez usta Dawida w Psalmie 97. *Cantate Domino Canticum novum, quia mirabilia fecit.* Spiewayćie Panu Pieśń nową, bo dźiwne rzeczy uczynił. A ktoraż iest Pieśń ta nowa moy Rabinie tylko Testament nowy y stary, iedno Prawo dawne. A o tych także muzykach mowi Bog przez Dawida Proroka w Psalmie 95. *Cantate Domino omnis terra, Psalmum dicite Nomini ejus.* Spieway Panu wszytka źiemia, Psalm mow Imieniowi iego. Y tamże: *Cantabunt tibi & psallent Nomini tuo universæ familiæ Gentium.* Spiewać będą y głośić Imię twoie wszytkie pokolenia Narodow, á nie Izrael w szczegulnośći. O tych także muzykach mowi Bog przez usta Dawida Psal: 88. *Beatus populus qui scit Cantilenam, in lumine vultûs tui ambulabunt.* Błogosławiony lud ktory umie Piosnkę, w iasnośći twarzy twoiey chodźić będźie. O nich także moy Rabinie napisano w Psalmie: *Cantabunt tibi Gentes in Domo Dei mei*

Can

Canticum. Spiewać ci będą Narody w Domu Bożym Pieśń. W tym mieyscu kładźie Pieśń, ktorey od tyśiąca lat my Zydźi nie spiewaliśmy w Domu Swiętym. O tych Kantorach mowi Dawid: *Cantabunt Canticum in Domo Dei in æternum.* Spiewać będą Pieśń w Domu Bożym ná wieki. O nas mowi w Psalmie 136. *Quomodo cantabunt Canticum Dei in terra aliena.* Iak śpiewać będą Pieśń Boską w źiemi cudzey. A iakoż być może moy Rabinie iż się spodźiewamy mieć ziemię y imię, kiedy Bog powiedźiał przez Amosa Proroka 1. *Cecidit Israël & non resurget, Virgo Israël prostrata est, & non elevabitur.* Upadł Izrael á nie powstanie, w Panieństwie Izrael obalony iest, á nie będźie podniesiony. Tenże Prorok 2. *Et venit tribulatio, & non salvabitur, qui effugerit ex eis, & si absconderint se in monte Carmeli, inde præcipitabit eos manus mea, etiamsi descenderint in profundum maris, illuc mittam serpentes, & mordebunt eos, & si abierint in captivitatem coram inimicis suis, ibi mandabo gladium, & occidet eos, & ponam oculum super eos in malum & non in bonum.* Y przyszło utrapienie, á nie będźie wybawiony, ktoryby wyszedł z niego, á ieżeliby się ukryli ná gorze Karmelu, ztamtąd ich zrzući ręką moia, y choćby zstąpili w głębokość morską, tam zeszlę wężow, y kąsać ich będą, á ieżeliby dostali się w niewolą nieprzyiaćioł swoich, tam przykażę mieczowi, á zabiie ich, y będę miał oko ná nich ná złe nie na dobre. Co uczynił nam Bog iuż od tyśiąca lat, ktorą Pieśń y Psalm śpiewaliśmy iż ták iest. Atoli iednak &c.

ROZDZIAŁ Dwudźiesty Piąty.

Iż Zydźi nienależycie strofuią śpiewanie Chrześcian.

MOy Rabinie powiedźiał Bog o nas: *Ponam oculum meum super eos in malum & non in bonum.* Będę miał oko na nich

ná

na złe nie ná dobre. Iáko oczywiśćie widźiemy iuż od tyśiąca lat. Powiedźiał zaś o tych ſynach śpiewaiących przez uſta Dawida. *Omnes Gentes plaudite manibus & cantate Deo in voce laudis*. Wſzytkie Narody klaſkayćie rękami y śpiewayćie Bogu w głośie chwały. Y w inſzym mieyſcu mowi: *Iubilate Deo omnis terra, ſervite Domino in lætitia, introite in conſpectu ejus*. Spieway Bogu wſzytka ziemia, ſłużćie Panu w radośći, wnidźćie przed oblicze iego, &c. y daley przez cały Pſalm. Y w Pſalmie 95. *Cantate Domino omnis terra, & annunciate de die in diem*. Spieway Panu wſzytka żiemi, y opowiadayćie ode dnia do dnia. Boię śię moy Rabinie iż Bog powiedźiał przez uſta Ieremiaſza w Roz: 9. n. 20. *Docete filios veſtros & filias veſtras fletum & planctum, quoniam mors ingreſſa eſt per portas*. Uczćie ſynow waſzych y corek waſzych płaczu y lamentu, ponieważ śmierć weſzła przez bramy. Iż Bog powiedźiał o tych ſynach muzycznych przez uſta Dawida Pſal: 148. *Reges terræ, & omnes populi, Principes, & omnes Iudices terræ, juvenes, & Virgines, ſenes cum junioribus laudent Nomen Domini*. Krolowie żiemie, y wſzyſcy ludźie, Xiążęta, y wſzyſcy Sędźiowie żiemie, Młodźieńcy, y Panny, ſtarzy y młodźi niech chwalą Imię Pańſkie. Y w Pſal: 49. *In Sacrificio cantûs honorificabit me*. W Ofierze śpiewania uczći mię. Iakoby oczywiśćie mowił, nie w ofierze miąs kozlich, iako była ofiara naſza. A ieżelibyśmy moy Rabinie nie pozwalali na ſłowa Stworzyćiela prawdźiwego ktory powiedźiał przez uſta Izaiaſza Proroka, przez uſta Dawida 48. *Muſici ſeu muſicatores addiſcent Scripturas*. Spiewaiący nauczą śię Piſma. Y cały Pſalm Dawidow tak z muzyczney nauki uważać mamy przez dźwięk ćięſzki y oſtry. To wſzytko zważywſzy zda mi śię że my błądziemy w tym, że Ofiarę tamtych ganiemy, ktorą w Kośćiele Bożym oddaią śpiewaiąc, oſobliwie gdy w Prawie Bo-

żym

żym o tym znayduią Przykazania y Przykłady Dawida, ktory także mowi: *Laudate eum in Cythara & Organo, laudate eum in Cymbalis magnis laudibus, & omnes Spiritus laudent Dominum IESVM Christum.* Chwalćie go ná Cytrze y Organach, chwalćie go ná Cymbałach wielkiemi pochwałami, y wszytkie Duchy chwalćie Pana IEZUSA Chrystusa. To pisze w Psalmie CL. Przykład także w Księgach Drugich Krolewskich w Roz: 6. czytamy iż Dawid z odkrytą głową skaczący śpiewał z Cytarą przed Arką Pańską, ktorego lekkomyślna Zona iego Michol ważyła się strofować, do ktorey on mowi: *O fatua nonne videbit me Dominus despectum psallentem, filij autem Israël sonabant buccinam, dum transducebant Arcam.* O szalona czyli nie obaczy mnie Bog wzgardzonego śpiewaiącego, synowie zaś Izraela trąbili gdy przeprowadzali Arkę. Ale ktoż my iesteśmy moy Rabinie proszę naśmiewcy z obrzędow ich śpiewania tylko Michol szalona, á ktorzyż są ći śpiewaiący tylko Chrześćianie wyskakuiący y wyśpiewuiący Bogu w pokorze iako Dawid, osobliwie gdy mowi Bog. *Omnis Spiritus laudet Dominum.* Wszelki Duch niech chwali Pana. Gdyby był rzekł wszelki Izraelita tylko, tedy moglibyśmy się naśmiewać z innych, á ták Bog mocny y chwalebny mowi przez usta Izaiasza Proroka w Rozdźiale 2. Iż Narody są w oczach iego iakoby nic. Ale to rozumieć się ma o Narodach tych, ktore były nim miały wiadomość o Bogu przez przyśćie Sprawiedliwego, bo w ten czas byli poganie y bałwochwalcy. Albowiem rozumieć się nie może to dobrze tylko o Narodach ktore znalazły Boga, ktore ofiaruią w każdy dźień Ofiarę czystą ná Wschodźie y ná Zachodźie, iako mowi Pismo u Malachiasza Proroka: ktore się iuż wyżey przytoczyło, á zapewne moy Rabinie my błądźiemy. Atoli iednak &c.

ROZ-

ROZDZIAŁ Dwudźiesty Szosty.

W ktorym dowodźi odstąpienia Zydow od Boga.

BOię się moy Rabinie żebyśmy nie odstąpili od Boga w pierwszym przyśćiu tego Sprawiedliwego, o ktorym przywiodły się mieysca Pisma Swiętego pomienione, y ktoremu wyraźnie służy wszytko co iest napisano u nas w Księgach Prawa y Prorokow, dla ktorego odstąpienia iáko Bog się nieżmiernie uraźił: ták dni tey niewoli naszey nad miarę przedłużył, á ieżeli czekamy Zbawićiela innego krom tego Sprawiedliwego, nic nam to nie pomaga, bo nam iest iawnym dowodem niewola tamta, ktora była w Babilonij przez LXX. lat, y ile do czasu, bo krotki był, y ile do Łaski, bo Daniel Prorok był z nami w teyże niewoli, lubo Przyiaćiel Boski; ktory nas ćieszył wyswobodzeniem bliskim, á nie wszytkie pokolenia były w tey niewoli; teraźnieysza zaś niewola iuż doszła tysiąca lat, á nie mamy Daniela z sobą, y wszytkie pokolenia żadnego nie wyiąwszy są w rozproszeniu oddalone od Domu Swiętego. Z czego znak mamy oczewisty że zá grzech generalny w ktorym zostaiemy wszyscy, á ten grzech że trwa w nas, trwać będźie gniew nad narodem naszym bez nadźieie; á iednak czekamy kogoś innego, ktore oczekiwanie ná nic się nie przyda. A ieżeli rzeczemy iż ta niewola nie dotykała całego narodu naszego, y że w niektorey częśći świata my mamy Krola y Pana, prętko będźie się nam mogł według prawa fałsz zadać y dowieść. Toby bowiem było z iednego pokolenia to iest Iudy, ale Bog dekret ferował ná Iudę, że nie miał być nad pokoleniem Iudzkim Krol z niego ná wieki. Zaczym powiedźiał Ieremiasz Prorok: *Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo in lapide adamantino.* Grzech Iudy napisany iest stylem

żelaznym ná Dyamenćie, ktory ſpadł ná ſerca ich. A to co napiſano ieſt ſtylem żelaznym ná Dyamenćie, iákim ſpoſobem aby miało byc zmazano czekamy? nie będźie zmazano ná wieki, oſobliwie gdy Bog mocny y chwalebny powiedźiał przez uſta Izaiaſza Proroka Cap: 3. *Dominator Dominus aufert à Ieruſalem & Iuda Iudicem, Prophetam, & Principem.* Panuiący Pan odbiera od Ieruzalem y Iudy, Sędźiego, Proroka, y Pana. O nas tákże mowi Prorok ſyn Beerego 3. 4. Księgi ſwoiey. *Erunt filij Iſraël ſine Principe & ſine lege.* Będą ſynowie Izraela bez Pana y bez prawa. My wiemy moy Rabinie iż od początku świata, było kilku wielkich y Swiętych ludźi przed Bogiem, á z początku żyli długo, iáko Matuzal y Enoch, y inni, á żaden z tych nie doſzedł tyśiąca lat. Mamy zaś w Pismie, iż Meſſyaſz, albo Chryſtus obiecany nam miał śię narodźić w Babilonij, pod czas niewoli tey ktora trwała przez 70. lat. Czemu iuż ieſt tyśiąc y pięć lat, ktorey bayki ani Proroctwa żadnym ſpoſobem bronić nie możemy, to iednąk mowiemy, twierdźiemy w Bożnicach naſzych, kędy żadnego z nami nie maſz poſtronnego. Ale ſłuchay Nauki Chrześćian publiczney ná Pſalm 86. funduiącey śię. *Ad Sion dicet homo, & homo natus eſt in ea, & ipſe qui eſt fundavit eam.* Do Syonu rzecże człowiek, á człowiek narodźił śię w niey, á on ieſt ktory założył ią. W ſłowach tych namienił MARYĄ Pannę imieniem Miaſta, y mowi, iż Człowiek narodźił śię w niey, á nie mowi iż táki Izraelita albo táki, ażebyś zrozumiał iż Syn MARYEY narodźił śię bez Męſzczyzny. A w Księdze Wtorey Krolewſkiey Cap: 2. to iawnie śię obiaśnia, gdy Bog mowi do Dawida, *quando compleveris dies tuos, & dormieris cum Patribus tuis, ſuſcitabo progeniem tuam poſt te, quæ egredietur de utero tuo, & ego ero illi in Patrem, & ipſe erit mihi in filium.* Iák wypełniſz dni twoie, y zaśnieſz z Oycami twe-

twemi, wzbudzę potomstwo twoie po tobie, ktore wynidźie z żywota twego, á Ia będę iemu Oycem, á on mnie będźie synem. Ale to nigdy niepodobna moy Rabinie ażeby kto miał wyniść z żywota Oyca swego, lecz to wyraźnie się mowi ná pokazanie, że Chrystus nie miał być poczęty z Niewiasty zá sprawą Męża iáko inni ludźie, ták od Dawida iáko y innych począwszy. Mowi tákże Bog przez usta Dawida w Psalmie 10. *Ex utero ante Luciferum genui te.* Z żywota przed Iutrzenką zrodźiłem ćię. Iákoby Bog mocny y chwalebny mowił o Chrystuśie swoim, iż z woli swoiey ktorą iest Duch S. zrodźił go, á nie z naśienia, gdy mowi z żywota, bo Chrystus národźił się z wnętrznośći bez Męszczyzny nad bieg zwyczayny przyrodzenia, á ta iest prawdźiwa Nauka Chrześćian, ktora się pomieśćić nie może w rozumach naszych, dla tego ná nas przypadło to w czym iesteśmy. Opisuie tákże Dawid iż tákimże sposobem Chrystus ma się narodźić, gdy mowi w Psalmie 31. *Iuravit Dominus Deus David veritatem de fructu ventris tui, ponam super sedem tuam.* Poprzyśiągł Pan Dawidowi prawdę, z owocu żywota twego posadzę ná stolicy twoiey. Atoli iednak stworzenie Boskie iesteśmy &c.

ROZDZIAŁ Dwudźiesty Siodmy.

Kończąc przywodźi niektore mowy Saracenow o IEZVSIE y MARYEY Mátce iego.

ZApewne moy Rabinie choćby nam nie zadali Chrześćianie powieśći Saracenow, osobliwie ktore się znayduią w Alkoranie y w Wykładach iego, wiedzący że tak oni iako y my nie przyimuiemy CHRYSTUSA, iednak byłoby do uprzykrzenia naszego, á do ugruntowania Wiernych, gdyby

nam zadano to co powiadaią Saracenowie o IEZUSIE y o Błogosławioney MARYEY Matce iego. Wszyscy bowiem Saraceni powiadaią iż był tym Messyaszem, ktorego opowiedźieli iż miał przyść, y przekładaią go nad Machometa swego Boga ile do urodzenia, przyznaią bowiem iż Rodzice Machometa byli bałwochwalcy y występni, ze krwie Agar służebnice. A powiadaią iż Messyasz był syn Izaaka y Prorokow, y Sprawiedliwych, z prostey Linij aż do Nayświętszey MARYEY Matki swoiey. O MARYEY zaś piszą w Alkoranie iż iest z Familij Adamar: *Dixit Angelus Gabriel ad MARIAM, ô MARIA Deus te elegit & docuit gratiam, & præelegit super omnes mulieres omnium sæculorum, & posuit te quasi novum medium dividens inter homines terrenos & Angelos Dei.* Rzekł Anioł Gabryel do MARYEY, o MARYA Bog ćię obrał y nauczył łaski, y wybrał ćię nad wszytkie niewiasty wszytkich wiekow, y położył ćię iakoby nową Pośrzedniczkę, rozdźiał czyniąc miedzy ludźmi źiemskiemi y Aniołami Bożemi. Powiadaią także wszyscy Saraceni że Chrystus albo Messyasz miał od Boga moc czynienia cudow, uzdrowienia wszelkich chorob y słabośći, y wyrzucenia czartow, wskrzeszenia umarłych, y wiedźiał wszytkie taiemnice serc, ktorzy wierzą że wszytkie Cuda IEZUS czynił, ktore Ewangelia opisuie. A to wyraźnie świadczy Alkoran, gdźie mowi w Rozdźiale pomienionym Adamar, iż Messyasz wiedźiał y wie wszytko, także skrytośći serc. Są te słowa Machometa: Wiedźiał EIZE, to iest IEZUS wszytko Pismo y wszytkę Mądrość, y całe Prawo Moyzesza, y co wszyscy iedli y pili w domach swoich, y co chowali w skarbach swoich. Powiadaią także o Chrystuśie albo Messyaszu iż gdy był ná tym świećie, wzgardźił bogactwa y ćielesne ućiechy, y nie miał nierządnic ktore są okazyą do grzechu, y

przy-

przyczyną nieposłuszeństwa. Także ma Alkoran owe słowa Ewanieliey, *vulpes foveas habent, & Volucres Cœli nidos.* Liszki maią iamy, y Ptaki powietrzne gniazda. A te wszytkie lubo są Pisma oczewiście mowiących przeciwko nam, iednak zgadzaią się z temi, ktore Prorocy powiedzieli o Messyaszu y pierwszym przyściu iego, iako daie się widzieć z przerzeczonych. Powiadaią także w Alkoranie, iż EIZE to iest IEZUS, Chrystus iest Słowem Bożym, y każde słowo Boże iest IEZUS Chrystus u Saracenow, iakoby Imię własne, tak, iż żaden inny człowiek nie nazywa się tym imieniem tylko IEZUS, ktorego nazywaią EIZE. Zaczym powiedział Bog do EIZE: *Ego sum Sufficientia tua, Ego levabo te usq; ad me, & purificabo te ab infidelibus.* Ia iestem Dostatek twoy, Ia podniosę ciebie ku sobie, y oczyszczę cię od niewiernych. Uważże tedy moy Rabinie, iż narod Zydowski dla niewoli ktorą cierpi już od tysiąca lat, iest barzo mały w porownaniu z drugiemi Narodami. Albowiem Saraceni rozmnożyli się y rosną codzień, Wiara zaś Chrystusowa napełniła cały świat. My wszędy rozproszeni iesteśmy od Boga naszego, y wszędy nas mało iako Ruben, gdy mu rzeczono: *non crescas,* nie rośniy. My tedy nie rośniemy, a oni rosną, ktorym nieprzyiaźni iesteśmy nad wszytkie Narody, y bynamniey nie powstaiemy, świadectwo wielu zawsze przeciwko nam, to iest Chrześcian y Saracenow: tamtych Alkoran, tych zaś Ewangelia, ktorym niechcemy być posłuszni, moim iednak zdaniem Alkoran nic nie waży, gdy iawnie iest przeciwny Nauce naszey, iako sam wiesz, iże Expozytorowie iego nieumieli Pisma znać oczewiście, ale co rzeczemy o Ewangelij Chrześciańskiey? pozwoliwszy iż Chrystus albo Messyasz iuż przyszedł: nic bowiem

nie

nie ma przećiwko Prorokom y Zakonu naſzemu, ale ieſt obiaśnienie wſzytkich Prorokow y obietnicy wypełnienie, ktore w Piśmie znayduią ſię biorąc duchownie iako zawiera w ſobie Nauka Chrześciańſka. Przećie iednak moy Rabinie w tych wątpliwośćiach do ćiebie udaię ſię, oſobliwie w pierwſzych naſzych, ktore mam w Prorokach, bo Alkoranu świadectwo wiem że za nic będźieſz miał ile ty, ktory Arabſki ięzyk umieſz, wieſz bowiem doſkonale iż ſam Machomet lub Prorokiem ſię być powiedźiał, przyſzłych rzeczy nie opowiadał, poſłańcem Bożym przećiwko Bogu y iego Piſmu ſię być uczył iako człowiek cale zły y nieumieiętny.

Koniec Liſtu Rabina Samuela piſanego do Rabina Izaaka Szkolnika.